

DE LICHTE VOORDE

PERIODIEK VAN DE
VERENIGING VOOR OUDHEIDKUNDE TE LICHTENVOORDE

Afbraak voormalige tramremise

No. 32
december 1995
ISSN: 0927-6688

Bij de afbeelding op de voorkant:

*3 mei 1972: afbraak van de voormalige tramremise gezien vanaf de Varsseveldseweg.
(Collectie G.J.A. Eppingbroek. Winterswijk).*

'De Lichte Voorde' is een half-jaarlijkse uitgave van de Oudheidkundige Vereniging te Lichtenvoorde.
De vereniging stelt zich ten doel het onderzoek naar de geschiedenis van onze gemeente in de breedste zin van het woord te stimuleren en te bevorderen.

De redactie van 'De Lichte Voorde' bestaat uit: A.J. Vos, G.A.Th.M. Nijs en R. Wissink.

Inhoud

	Pagina
Voorwoord van de redactie	2
De vijftig jaar bevrijding in Lichtenvoorde	3
Oorkonde ter herinnering aan de herdenking van de Vijftigste Bevrijdingsdag van Lichtenvoorde 5 mei 1995	4
Bij een gedenkwaardige foto	5
Gedicht - Vrijheid: vrede en geluk	7
De Maoneschien	8
Hoe was het ook weer	12
Lezing 'Harreveld doorgrond'	13
Ode aan d'ouwe tram	14
De G.W.S.M.	15
Verslag excursie Hattem	18
Kaart voormalige havezate Harreveld	20
Harreveld doorgrond - beschoeiing en gracht voorhof havezate	21
Pastoraat in het eerste kwartaal van de 20ste eeuw	24
Presentatie 'Prothocollum van de Breucken'	29
Over de Rosvoort te Lichtenvoorde	31
Bibliotheek Oudheidkundigevereniging Lichtenvoorde	35
Aanwinsten bibliotheek	37
Aanwinsten foto-archief	38
Personalialia	39
Adressen bestuur	40

Voorwoord van de redactie

Het vorige nummer was uitsluitend gewijd aan de herdenking van vijftig jaar bevrijding en de gebeurtenissen in Lichtenvoorde tussen 1940 en 1950.

Verenigingsnieuws, verslagen van excursies en lezingen ontbraken, evenals aanwinsten bibliotheek en personalia. Deze zaken zullen nu wel weer aandacht krijgen. Van de inhoud van onze 'bescheiden' bibliotheek willen wij achterin deze periodiek een overzicht geven.

Wat de herdenking van 50 jaar bevrijding betreft, vindt U in deze uitgave een afdruk van de oorkonde uitgereikt aan de deelnemende schoolkinderen uit Ochtrup en Lichtenvoorde bij het herdenken van 50 jaar bevrijding. Een negen-jarige basisschoolleerling uit Lichtenvoorde, Martijn van Harxen, geeft een verslag van zijn beleving van deze bijzondere vijfde mei. Martijn is zonder twijfel de jongste auteur die in 'De Lichte Voorde' publiceerde! Daarbij past de kortste weergave van de betekenis van 'Vrijheid: vrede en geluk' met het vignet van het comité Herdenking 50 jaar Bevrijding.

Ten slotte wordt een reactie geplaatst van de heer Antoon Hummelink uit Veldhoven naar aanleiding van de foto op de voorkant van de vorige periodiek.

Het verhaal van Henny Bennink over 'de Maoneschien' geeft onder andere duidelijkheid over de verhouding tussen 'es' en 'veen', benamingen die we in Vragender beide aantreffen.

Ook wordt een begin gemaakt met een driedelig verhaal van Daniëlle Holweg, dat zij als scriptie voor het vak geschiedenis maakte. Met haar toestemming publiceren we 'Ode aan d'ouwe tram'. Daniëlle Holweg is leerlinge aan het V.W.O. van de 'Driemark' te Winterswijk.

In Harreveld zijn tijdens het verbreden van de gracht van 't Anker waarnemingen gedaan door de Archeologische Werkgroep Lichtenvoorde. Een verslag van de bevindingen vindt u in deze periodiek.

Uit de serie 'parochiegeestelijkheid van Lichtenvoorde' vindt U de beschrijving van het pastoraat in het eerste kwartaal van de 20ste eeuw, door A.J. Vos, 'Voor U uitgeplozen en samengesteld'.

Het verloop van de excursie van 20 mei 1995 is samengevat door Ben Marijnusse. Daarnaast is er een verslag van de lezing 'Harreveld doorgrond' gehouden door Hermine Manschot-Tijdink en Godfried Nijs. Ook de gang van zake bij presentatie van het 'Prothocollum van de Breucken' en de aansluitende lezing van de heer H. te Walvaart worden weergegeven. Beide laatste bijdragen zijn van Henk te Brake. Een verslag van de lezing van de heer B. te Vaarwerk uit Eibergen zult u te vergeefs zoeken. De heer Te Vaarwerk heeft zijn lezing verwerkt tot een artikel dat in de volgende periodiek te vinden zal zijn.

Vanuit Westbroek (Utrecht) zond Nic Adema Mzn (oud-Lieveldenaar) ons een artikel waarin de veldnaam 'de Rosvoort' onder de loep genomen wordt. Heeft die Rosvoort nu oorspronkelijk met paarden of ... met oeverplanten te maken?

Hopelijk is het de moeite waard, wat door de redactie verzameld is. We zijn er in ieder geval mee gekomen aan het begin van het nieuwe jaar 1996... Dit jaar is belangrijk vanwege het 500 jarig 'kerken' in Lichtenvoorde en ook vanwege het 25-jarig bestaan van onze nog jonge Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde. Daar hoort U in de volgende uitgave van 'De Lichte Voorde' meer over.

Namens de redactie,
Antoon Vos

De vijftig jaar bevrijding in Lichtenvoorde

Je weet wel dat het 50 jaar geleden is, toen de oorlog tussen de Duitsers en de Nederlanders is afgelopen. Die oorlog vergeten we bijna nooit. Want die oorlog heeft wel 5 jaar geduurd. Dus zei de burgemeester dat het afgelopen is. Toen hebben pastoor Erik en de burgemeester besloten een groot feest te vieren waar 30 Nederlandse kinderen uit Lichtenvoorde en 30 Duitse kinderen op mochten komen. Daar zat mijn broer Erwin ook bij. Natuurlijk mochten de mensen ook komen kijken. Op 5 mei lieten ze duiven los. En het was zó belangrijk dat het jeugdjournaal er ook bij kwam. En er werd een tentoonstelling gehouden. Op school kwam iemand over de oorlog vertellen en we maakten ook nog een kleurplaat. Van alles en nog wat. Om 5 uur 's middags kwam mijn broer terug. Hij had allemaal spelletjes gedaan. En ze gingen zelf ganzeborden. Daar heeft mijn broer een prijsje mee gewonnen. Toen zijn ze gaan eten in het bejaardenhuis. Erwin mijn broer heeft het leuk gehad. Hij kwam om 17:00 uur weer. En het jeugdjournaal was om 18:30 tot 19:00 uur. Het ging over bijna alle bevrijdingsdagen. Daarna ging het over een jongen die uit Turkije was gevlucht. Op het allerlaatste kwam het bevrijdingsfeest van Lichtenvoorde. Maandag moesten wij weer naar school. Toen hoorden wij dat we woensdag ook naar de tentoonstelling gingen. Woensdag was het leuk. Later om kwart voor twaalf gingen wij naar huis. Toen ik thuis was vertelde ik alles.

Martijn van Harxen (9 jaar)
groep 5, Pastoor van Arsschool, 17 mei 1995.

(eerder verschenen in 'Het Schooljournaal' nr. 12, de schoolkrant van de Pastoor van Arsschool)

Kleurplaat bij het lespakket 'Lichtenvoorde 1940-1950', aangeboden door de vereniging aan alle basisscholen van de gemeente Lichtenvoorde.

Oorkonde

Ter herinnering aan de
Herdenking van de Vijftigste Bevrijdingsdag van Lichtenvoorde
5 mei 1995

Jij was erbij !
Du warst dabei!

Herdenken is niet alleen achterom kijken
Gedenken ist nicht nur zurückblicken

Herdenken gaat niet alleen maar over vroeger
Gedenken handelt nicht nur von damals

Herdenken heeft alleen maar zin wanneer we er wat van leren
Gedenken hat nur Sinn wenn wir etwas daraus lernen

Maar leren heeft alleen zin wanneer we er iets mee doen
Aber lernen hat nur Sinn wenn wir etwas damit tun

Samen spelen, samen praten, samen eten
Zusammen spielen, zusammen reden, zusammen essen

Niet meer *jij Duitser* en *jij Nederlander* maar *wij mensen*
Nicht mehr *Du Deutscher* und *Du Niederländer* sondern *Wir Menschen*

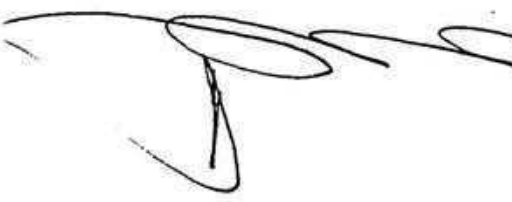
Het verleden herdenken
Der Vergangenheit gedenken

En er wat mee doen voor de toekomst
Und damit etwas tun für die Zukunft

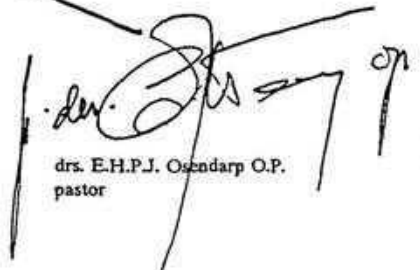
Samen verder
Zusammen weiter

Hiermee is vandaag in Lichtenvoorde hopelijk een begin gemaakt
Damit haben wir heute in Lichtenvoorde hoffentlich angefangen

Jij was erbij !
Du warst dabei!

jhr. mr. R.F.R.M. van Rijkevorsel
burgemeester

drs. E.H.P.J. Osendarp O.P.
pastor

A.J. Vos
comité 'Herdenking Vijftig jaar Bevrijding'

Bij een gedenkwaardige foto

Toen ons themanummer, over de Tweede Wereldoorlog goed en wel de deur uit was, belde mij de heer Antoon Hummelink uit Veldhoven, om nog een paar namen door te geven van personen op de voorpaginafoto. Daarbij maakte hij mij erop attent, dat de jongen bovenaan rechts niet Aloys Hummelink was, zoals achterin vermeld, maar.....hijzelf.

Nadat hij me een aantal interessante details had verteld over die tijd en ik hem vroeg daarover te schrijven in een volgende periodiek, antwoordde hij me: "Ik kan beter vertellen dan schrijven. Daarom stel ik voor, dat jij dat maar doet."

Een poging daartoe.

"Als het hier in Lichtenvoorde straks óók begint te spoken," had aannemer Jan Hogenkamp al een keer of wat tegen zijn timmerman Antoon Hummelink gezegd, "heb ik liever, dat je niet op het werk verschijnt. Het wordt dan veel te gevaarlijk op de weg."

Nadat het in het dorp al een tijdje had gegonsd van de geruchten, beleefde Lichtenvoorde op die eenendertigste maart de sensatie van de binnenrollende geallieerde strijdmacht. Het was alsof ze plotseling overal tegelijk waren. Wat een vreugde. Wat een sensatie!

Toen er al gauw ook enkele voertuigen over de Zieuwentseweg richting Zieuwent raasden, kon Antoon Hummelink zijn nieuwsgierigheid niet langer bedwingen.

"Frans, Harrie, kom op, we gaan in het dorp kijken."

Overal waren de mensen uit hun huizen gekomen en in de straten te hoop gelopen, sommigen met een vlaggetje, anderen zongen en iedereen wuifde uitbundig naar de bevrijders.

Op de markt, in de Broekboom, in de Rapenburgsestraat, overal ronkte en gromde en knarste het materieel. Och, kijk, daar had je fotograaf Wekking ook al. Hij beende schuin de straat over om een foto te maken van de pantservagen, die voor boekhandel Fust half op de stoep stond.

"Kom op Harrie, Frans, náár die tank!" spoorde Antoon zijn broers aan.

Kijk, daar kwamen de buurmeisjes Marietje en Lientje van Weelink ook aanhuppelen.

Het werd een drukte van belang rond die gevechtswagen daar bij Fust.

"Wacht even, Wekking, wacht even. Ik wil ook op de foto!" Sommigen klommen zelfs bovenop het gevaarte.

Antoon stond het allemaal stil aan te zien. Zóveel uitbundigheid! Was dit dan nu werkelijk het einde? Was dan nu alle gevaar voorgoed voorbij? Alle spanningen verleden tijd?

O, daar! De jongens van Huinink. "Hé, Joep!" Joep zat ook al boven. En de meisjes van Jan Hogenkamp, en daar die van Wekking, van Ravesloot, Bennie Rozendaal, ze waren er allemaal.

En temidden van al dat feestgedruis moest Antoon zomaar even terugdenken aan alles, wat er was gebeurd. Wat hij had meegemaakt. Als een film gingen de dingen aan hem voorbij. Hoe hij op die koude januari-ochtend opdracht had gekregen de vier kisten te timmeren voor de omgekomen bemanning van de bommenwerper in de Schans. Hij was met de platte boerenwagen, de kisten erop, op weg gegaan naar het wrak. Hoe hij daar met Hendrik van Eigen Erf en Euten Jan de halfbevroren lijken in de kisten had gelegd en naar het Bonifatiusziekenhuis gebracht. Dokter Hardie. De lijkschouwing. Die ene blonde jongen. Vierentwintig, vijfentwintig jaar. Alsof hij daar lag te slapen. Geen wond te zien. Hoe kon die jongen nou dood zijn?! Totdat de dokter die blonde haardos even oplichtte.....

En nóóit meer vee stelen van de Duitsers? Om te zorgen voor vlees voor de onderduikers, de grote gezinnen, de spoorwegmensen, de politie.....

Zoals in die pikdonkere nacht, toen hij en zijn broer Theo, -of was het Broer van 't Veugeltjen? - met een koe amper de Raadhuisstraat dwars over waren en plots die lichtkogels hen in een fel licht zetten. Gauw de weg af, schuilen als het ware in de slagschaduw van een huis.

"Boehhh!"

"Verrekte beest, houd je kop toch!"

Daar had je het al. Agent Ter Haar stak zijn hoofd boven uit het raam, snauwde: "Zijn jullie helemaal bedonderd! Weg hier met dat beest. Moet ik poppenkast krijgen?!" Niet wetend, dat hij zelf straks zou eten van het vlees. Je wist immers niets in die tijd? En tegelijk wist je ook álles, of véél....

"Antoon! Wil jij niet op de foto? Hier, bovenop is nog wel een plaats."

Och, zie dat toch! Dertig, veertig wel zaten er al op die pantserwagen. Er kan nog meer bij op. Er kan niet meer bij op! En toen maakte Wekking die zo gedenkwaardige foto.

Terwijl de samengedromden zich wat begonnen te verspreiden, wenkte de pantserwagencommandant Antoon. Wijzend naar de grote Rode Kruis-vlag, die daar nog hoog in de Bonifatiustoren hing te wapperen, maakte de soldaat hem met gebaren duidelijk, dat hij die vlag graag zou willen hebben. In ruil voor de grote rood-wit-blauwe vlag, die hij uit zijn voertuig tevoorschijn haalde. "Moment please," brabbelde Antoon en wég was hij. Naar de werkplaats van zijn baas. Die had vast wel de sleutel van de kerk. Hij was immers sinds enige tijd inval-koster? In een ommezien waren Antoon en zijn broer Theo boven en haalden de vlag naar binnen en naar beneden. De voertuigcommandant toonde zich zeer ingenomen met de ruil.

Van Pater de Wit en een man van de Binnenlandse Strijdkrachten kregen ze nog een flinke uitbrander naderhand. "Weten jullie wel, wat een levensgevaarlijk spel jullie daar hebben gespeeld? Overal in de omgeving zitten nog Duitsers, die de toren onder schot houden. Roekeloze lummels!"

Langzaam maar zeker verdwenen de meeste voertuigen en manschappen en werd het weer wat rustiger in de kom van het dorp. Antoon, zijn broers en de anderen trokken zoetjesaan ook weer richting Koekeveld. Ze raakten niet uitgepraat over de sensatie van die gedenkwaardige eenendertigste maart 1945.

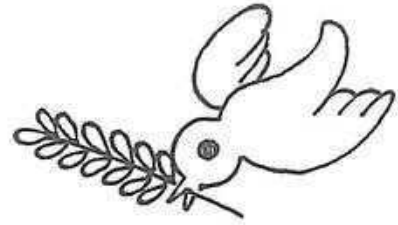
Antoon Driessen
Schatbergstraat 60

Bij de voorpaginafoto periodiek 31 kunt u alsnog de volgende mutaties noteren:

- 5 is Antoon Hummelink
- 11 is Annie Striekwold (niet Stiekwold)
- 15 is Bernard Eskes (niet Herman Eskers)
- 25 is Theo Huinink
- 28 is Wim of Frans Huinink
- 47 is Harrie Hummelink
- 62 is Frans Hummelink

"Vrijheid: vrede en geluk"

Laat nu de muziek schallen
en de feestkurken knallen;
de fakkel van het licht komt er aan
en de vredesduiven laten we gaan.

De vlaggen wapperen fier in de wind
en wees vrolijk en blij als een kind;
we zijn bevrijd vijftig jaar geleden
en daarom leven wij gelukkig in het heden!

Jf.G.M. Vos-Schoonderbeek

'De Maoneschien'

Een boerderij aan de rand van een voormalige afgrond

'De Veenen' is een van de mooiste plekjes van Vragender. Het ligt pal aan de grens met Corle, gemeente Winterswijk.

Over deze streek is in het verleden maar weinig gerept. In tegenstelling tot het gebied zuidelijk van De Veenen dat met de toponiem 'Het Schaar' is begiftigd. Over de reden hiervan kan men slechts gissen. Ook al is het gebied aanmerkelijk kleiner dan het Schaar, in landschappelijk opzicht is het zeker zo fraai. Het is juist de nietigheid en de serene stilte van deze omgeving die het geheel een vredig karakter geeft.

Wat dromerig staan er twee boerderijen in de luwte van de hoger gelegen es en het aanzienlijk lager liggende Korenburgerveen. De wandelaar die dit oord betreedt, wordt, eenmaal overweldigd door de schilderachtige schoonheid, gedwongen zijn schreden aan de natuur aan te passen.

Een van bovenbedoelde boerderijen is 'De Maoneschien'. Aan dit in Saksische stijl opgetrokken gebouw zit evenals de grond waarop het staat, een geschiedenis vast, die een behoorlijk eind in de tijd teruggaat.

De boerderij ligt juist in een landschap dat hoofdzakelijk tijdens het Saalien en het Weichselien zijn hedendaagse vorm heeft gekregen¹. Op zich is dat niets bijzonders omdat vrijwel geheel Nederland in deze tijd zijn huidige reliëf kreeg.

Ongeveer 2,5 miljoen jaar geleden, aan het begin van het Kwartair (namelijk in het Vroeg- en Midden Pleistoceen), werd er juist in het gebied waar nu de Maoneschien ligt, een diepe geul uitgesleten. Deze geul, die exact op een breuk in de aardkorst ligt, behoorde tot het kwartaire geulstelsel, en wordt ook wel erosiedal genoemd. Zij ontstond door de afvoer van enorme hoeveelheden water. Dit water, smeltwater als gevolg van warmere perioden op koudere, kwam uit het noord-oosten van Duitsland. Vanuit Vreden voerde het in een brede en diepe stroom naar Vragender en vervolgde zijn weg via Bredevoort, Aalten en Dinxperlo naar Emmerich, waar het uitmondde in de Rijn.

*De Maneschijn, Vragender oktober 1994.
(Collectie H. Bennink, Eibergen)*

200-Duizend jaar geleden, aan het begin van het Saalien ook wel Riss-Glaciaal of grote ijstijd genoemd, werd de geul door het afnemende water nog dieper ingesneden.

Eigenlijk doet de benaming 'geul' voor dit deel van het totale afwateringssysteem wat vreemd aan, want op zijn hoogtepunt was het in werkelijkheid een woeste ontembare zijrivier van de Rijn, die in Vragender een breedte had van enkele honderden meters en een diepte van twintig tot hier daar zelfs zeventig meter².

Tijdens het Saalien, dat een periode van ongeveer 75-duizend jaar omvatte, werd Nederland ten noorden van de lijn Haarlem-Nijmegen door een dikke laag landijs bedekt.

Sommige onderzoekers sluiten niet uit dat geheel Nederland met ijs bedekt is geweest, doch dit terzijde. Het metersdikke, schuivende ijs nam vanuit het noorden op zijn weg hier naar toe enorme hoeveelheden materiaal mee, de zogenaamde grondmorene. De grondmorene bestond uit klei, zand en vooral veel keien, sommige van formidabele afmetingen. Via de weg van de minste weerstand stortte het ijs inclusief de grof gesorteerde grondmoraine, ook wel 'keileem' genoemd, in de kwartaire erosiegeul, die daarmee voor een belangrijk deel werd opgevuld.

Na het Saalien kwam er weer een warmere periode, het Riss-Würm-Interglaciaal of Eemien, die 125-duizend jaar geleden inzette en ongeveer 55-duizend jaar heeft geduurd. Het klimaat tijdens het Eemien was ongeveer vergelijkbaar met het huidige.

Met het stijgen van de temperatuur smolt uiteraard het landijs. Bij dit proces kwam een gigantische hoeveelheid water vrij, dat zich in de oude bedding verzamelde en geleidelijk wegstroomde in zuidwestelijke richting. Op weg naar elders ondervond het smeltwater in de oude bedding veel hinder van de glaciële sedimenten. Deze konden dan ook maar voor een klein gedeelte worden opgeruimd.

Dit had tot gevolg dat deze keer de erosiegeul aanzienlijk minder diep werd ingesneden.

Zo'n 70-duizend jaar geleden kregen we na het warmere interglaciële Eemien andermaal met een koudere periode te doen. Op dat tijdstip begon het Weichselien of Würm-Glaciaal, een koudeperiode die 60-duizend jaar duurde. Weliswaar kwam het landijs vanuit het noorden wederom sterk opzetten, maar het wist onze streken niet te bereiken. Het landijs bleef ongeveer ten noorden van de lijn Edinburgh-Hamburg-Stettin steken. Dit had tot gevolg dat deze keer de erosiegeul aanzienlijk minder diep werd ingesneden.

Ongeveer 10-duizend jaar geleden werd het geleidelijk weer warmer. De sneeuw smolt en aan de permanent bevroren toestand van de grond kwam definitief een einde. Dit ging uiteraard gepaard met wateroverlast. Doch dit keer was de hoeveelheid smeltwater te gering om de kwartaire erosiegeul opnieuw reliëf te geven. Wel ontstonden er door verspoeling enige meren (kommen) met een bodem van keileem en deels wanden van verspoelde dekzanden in combinatie met keileem.

Uit een van deze meren ontstond een oligotroof veen dat wij thans kennen als het Vragender-, Korenburger- en Meddose-Veen. Als overstort van dit venencomplex fungeert de Schaarsbeek, die op de grens van Vragender en Winterswijk nog door een klein gedeelte van de oorspronkelijke bedding van de kwartaire geul stroomt.

Lange tijd is het gebied de Veenen onomstreden bezit geweest van de natuur. Het Vragenderveen lag als een deken van smaragd over het hele gebied, tot aan de tegenoverliggende onontgonnen es. Es en veen leefden in perfecte harmonie. Het overtollige hemelwater van de es, dat derwaarts stroomde werd gulzig opgeslorpt door het veen. In langdurige natte perioden kon het veen door de uitbundige vegetatie wat oprukken en in drogere perioden was het genoodzaakt het verworven terrein weer prijs te geven.

De occupatie-geschiedenis van het gebied De Veenen, is in de vijftiende en zestiende eeuw vanuit het Schaar begonnen, getuige de oude infrastructuur die op oude landkaarten nog duidelijk te zien is^{3,4,5}. Er leidde oorspronkelijk slechts één weg van- en naar dit gebied. Deze weg, de huidige Manenschijnweg, en de weg naar het Schaar, kwamen vrijwel op dezelfde plaats samen als thans. Vandaar leidde de weg naar Vragender. Stelselmatig werden er in de zeventiende en achttiende eeuw ten behoeve van de landbouw stukken grond aan het veen onttrokken, dat hoofdzakelijk vanwege het telkens terugkerende hoge water, geschikt werd gemaakt als weiland. De es werd aanzienlijk later in cultuur gebracht.

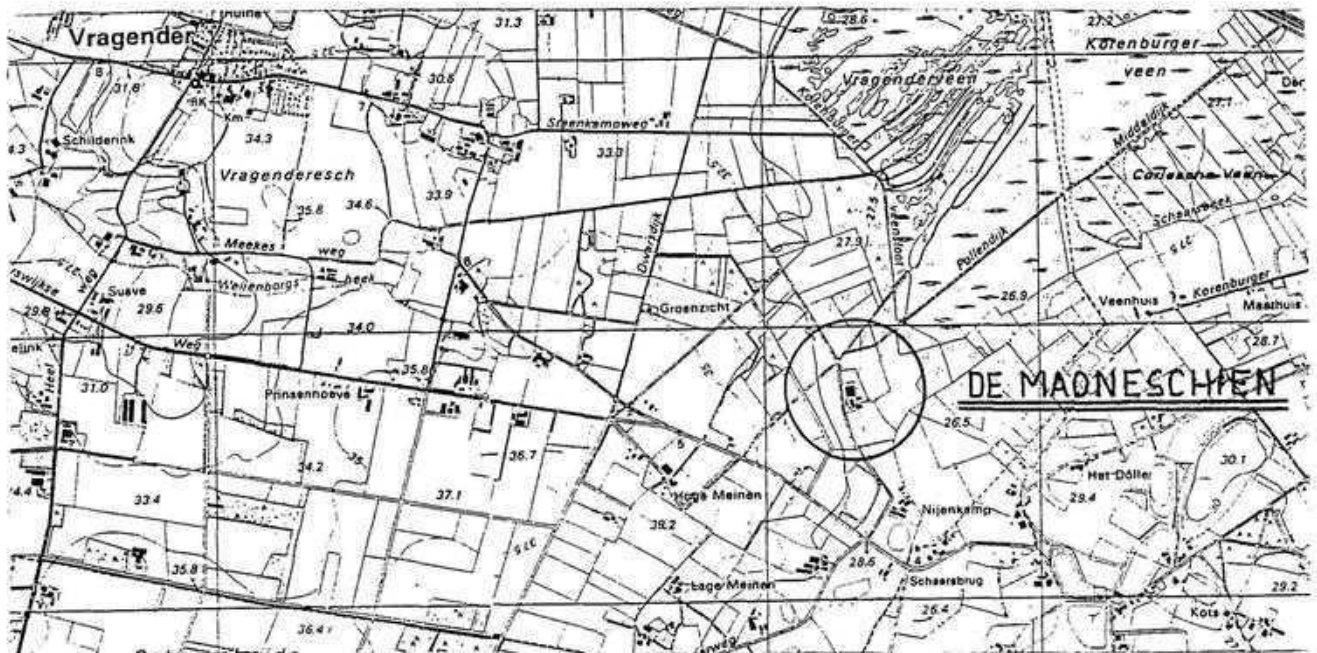
Pas tussen 1750 en 1820 werd het gebied De Veenen ook naar de noordzijde, langs het Korenburgerveen, en in westelijke richting door zandpaden ontsloten.

Een exacte stichtingsdatum van 'De Maoneschien' hebben we niet. De oudst bekende vermelding van het boerderijtje lezen we in 1780 bij het dopen van Lammert Oosterholt, die daar op 10 augustus van dat jaar werd geboren⁶.

De ouders van Lammert, Tobias Oosterholt (geb. 6 maart 1754 te Groenlo) en Catharina Besselink (een enkele maal wordt ze Wesselink genoemd) hadden bij het dopen als peetvader hun buurman Jan Hendrik Schaars meegenomen. Laatstgenoemde was de eigenaar van het erve 'Lage Schaar'. Deze getuige heeft, zoals in het vervolg van dit verhaal zal blijken, een grote rol gespeeld in het leven van Lammert Oosterholt.

Tegen het einde van de Franse tijd, ongeveer in 1812 besloot de overheid een begin te maken met de verkoop van een groot aantal geestelijke goederen die tot dat tijdstip door rentmeesters, in dienst van de Nationale Domeinen, beheerd werden. De reden hiertoe? De Fransen hadden veel geld nodig om de oorlogen, die zij aan het voeren waren, te bekostigen.

Op 3 juni 1812 kocht Jan Hendrik Lageschaar het erve Lage Schaar⁸.

De Maoneschien op het kadastrale minuutplan.

Bij het in eigendom verworven goed behoorde ook het boerderijtje en gronden van Lammert Oosterholt, die het boerderijtje inmiddels van zijn vader had overgenomen.

Vier jaar later op 20 juni 1816 kocht Lammert Oosterholt het op zijn beurt met enige gronden, voor 250 gulden van zijn peetoom Jan Hendrik Lageschaar, die, zoals u wellicht reeds hebt opgemerkt, ook wel Jan Hendrik Schaars werd genoemd⁹.

Lammert Oosterholt, die naast landbouwer wever van beroep was, huwde met de uit Vragender afkomstige Berendina Kroezen (geb. 12 augustus 1805). Zij kregen slechts één kind van het mannelijk geslacht, dat de naam Antony meekreeg. Hij werd geboren op 17 augustus 1840. Antony heeft in tegenstelling tot zijn vader, de weversspooel vrijwel niet meer gehanteerd. In alle akten waar zijn naam op voorkomt wordt hij als landbouwer aangemerkt.

Op 4 mei 1862 trouwde Antony met Antonia Broekman (Greteman) geb. op 3 februari 1833).

Het echtpaar Oosterholt-Broekman kreeg drie kinderen namelijk: Maria Berendina geb. 5 januari 1867, Hendrik Jan geboren 15 januari 1871 en Maria Aleida geboren 30 maart 1872.

De oudste van de kinderen, Maria Berendina, huwde op 12 mei 1900 met de op 20 januari 1866 te Winterswijk geboren Bernardus te Molder.

Aanvankelijk vestigde dit echtpaar zich te Winterswijk, doch op 18 februari 1902 verhuisden het naar de Maoneschien waar ze de nieuwe hoofdbewoners werden¹⁰.

Evenals de vorige generatie die op de Maoneschien woonde, kreeg dit echtpaar drie kinderen. (Bernardus Antonius geb. 20 januari 1904, Aleida Berendina geb. 25 mei 1905 en Elisabeth Aleida geb. 11 september 1906).

Bernardus Antonius trouwde op 15 oktober 1937 met Wilhelmina Theodora ter Woord. Zij werd geboren te Winterswijk op 21 oktober 1914.

Dit echtpaar kreeg 11 kinderen te weten: Bernadina Christina geb. 23 december 1938, Johanna Maria geb. 6 augustus 1940, Hendrika Johanna geb. 16 december 1941, Bernardus Wilhelmus geb. 10 april 1943, Wilhelmus Hermanus geb. 4 januari 1945 en gestorven 24 januari 1946, Wilhelmus Hermanus geb. 29 april 1946, Antonius Franciscus geb. 7 juli 1947, Henricus Johannes geb. 17 dec. 1948, Johannes Franciscus geb. 5 augustus 1950, Theresia Maria geb. 31 augustus 1954 en tenslotte Agnes Francisca Maria geb. 3 december 1956.

Henricus Johannes werd de nieuwe eigenaar van de Maoneschien.

In 1983 kwam de boerderij weer in bezit van Lageschaar. Door vele externe beperkingen heeft de familie te Molder afstand van de Maoneschien gedaan en met succes zijn geluk beproefd in een van de IJsselmeerpolders. Daar beheert de familie thans een hypermoderne boerderij.

De Maoneschien wordt nu geëxploiteerd door Marcel Lageschaar, een rechtstreekse nazaat van Jan Hendrik Lageschaar (Schaars) de peetoom van Lammert Oosterholt.

Blijft nog over de naam 'Maoneschien'.

Zoals eerder opgemerkt is een exacte datering niet te achterhalen. Daarom zullen we het met een zo nauwkeurig mogelijke reconstructie moeten doen.

Het lijkt mij dat de Maoneschien van oorsprong een zogenaamde 'Hutte' is, want in geen enkel officieel register tot 1802, waarin erven en boerderijtjes op staan geregistreerd, komt de naam voor¹¹.

Maar de naam 'Maoneschien' wijst al in een bepaalde richting. In het midden van de achttiende eeuw (ook al eerder in de twaalfde en dertiende eeuw), was er door de alsmaar in getal toenemende bevolking, een grote behoefte aan landbouwgrond.

Je kunt het ook omdraaien door te stellen dat er onvoldoende landbouwgrond was om in het levensonderhoud van de groeiende bevolking te voorzien. Jonge boeren, die niet naar andere streken of aangrenzende landen emigreerden, probeerden door een stuk van de onverdeelde marke (veld-, heide- en bosgronden) aan te graven, een marginaal bestaan op te bouwen. Meer kun je het resultaat van hun geploeter niet noemen. De geërfdn, de boeren/land-eigenaren, van de verdeelde marke, die de woeste gronden hard nodig hadden voor hun eigen bedrijf, stonden daar niet bij te juichen, immers elk stuk woeste grond dat ontgonnen werd, had directe consequenties voor hun eigen bedrijfsvoering¹².

Toch viel aan het fenomeen van de 'Huttenbouwers' niet te ontkomen. Ten langen leste werden ze onder bepaalde voorwaarden gedoogd. Een van die voorwaarden was dat hun hut, of wat er voor doorging, in één nacht gebouwd werd¹³. Om zulks te verwezenlijken koos men daar een geschikte nacht voor uit, bij voorkeur een nacht met helder maanlicht.

Vermoedelijk, zo wil de overlevering, zijn de gebinten van de Maoneschien in Vragender net zoals bij de Maoneschien in Zieuwent, bij het licht der maan opgezet en gericht.

De mondelinge overlevering is althans geen onredelijke verklaring voor deze mooie naam.

Henny Bennink, Eibergen
Maart 1995.

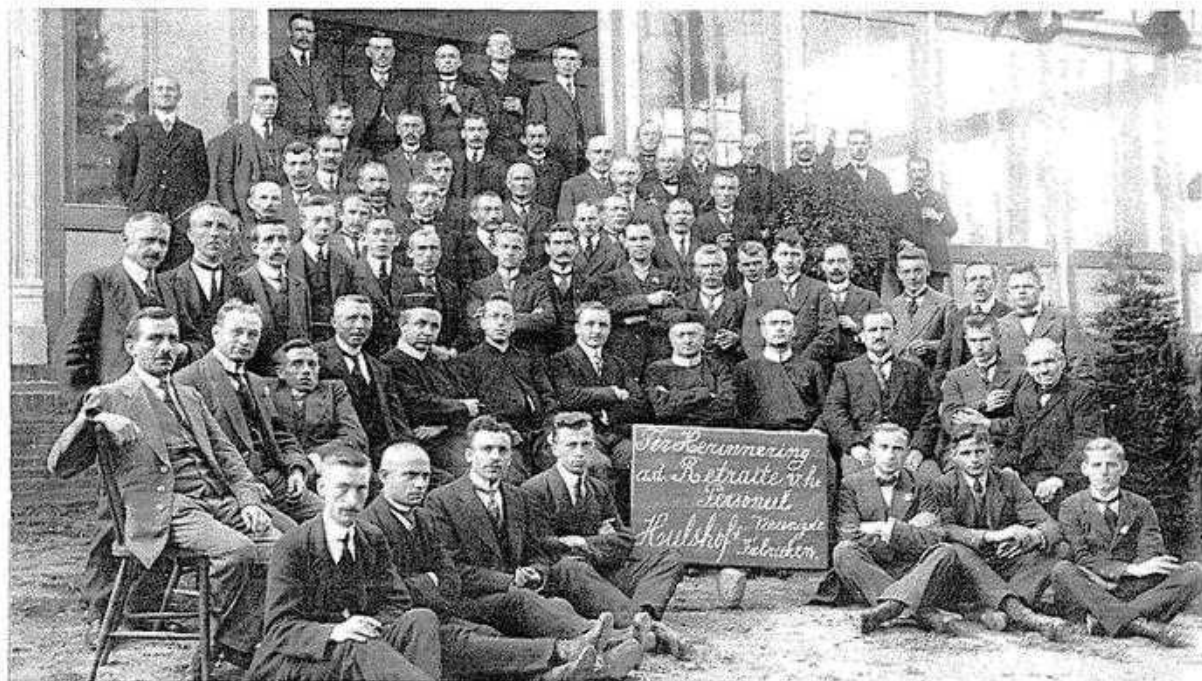
NOTEN:

- ¹ H. Schimmel e.a.; Ontdek de Achterhoek. 1983.
- ² Wetenschappelijke mededelingen van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, no. 147. 1981.
- ³ Historische atlas Gelderland Robas. 1989.
- ⁴ Kaart van I. Tirion. 1741.
- ⁵ Kaart van S. Sanson. 1692.
- ⁶ Doopboek 1643 - 1811. Gemeentearchief Lichtenvoorde.
- ⁷ Doopboek R.K. Parochie Groenlo 1743-1811. Gemeentearchief Groenlo.
- ⁸ Gutters Willem; De Schaer-Boerderijen te Vragender.
- ⁹ Akte in bezit van de fam. te Molder. Archiefadres: Dhr J.F. te Molder, Pastoor Reiberstraat 16 te Vragender.
- ¹⁰ Bevolkingsregister 1829-1940 Vragender. Gemeente-archief Lichtenvoorde.
- ¹¹ Caputale lijst der inwoners van 12 augustus 1802 Gemeentearchief Lichtenvoorde.
- ¹² B.H. Slicher van Bath; Mensch en land in de Middeleeuwen. Bijdrage tot een geschiedenis der nederzettingen in oostelijk Nederland. 1944.
- ¹³ G.J. van Roekel; De Gelderse Achterhoek in de negentiende eeuw. 1972.

Hoe was het ook weer

Zoals u al kon lezen in het vorige artikel, zijn wij van de groep voor genealogie druk in de weer oude ansichten op te sporen. Ook proberen wij er achter te komen wie er zoal op deze oude prenten staan. Maandelijks plaatsen we in de ELNA al een foto om reacties los te krijgen. We willen ook deze keer in de periodiek een foto te plaatsen en wel deze van het personeel van Hulshof verenigde fabrieken. De foto werd rond 1935 in het Retraitehuis in Amersfoort gemaakt.

Op de volgende pagina kunt u lezen dat we al een aantal namen hebben, maar nog lang niet compleet zijn. Daarom, herkent u enkele personen of komen ze u bekend voor, meldt u dit dan even bij G.J.A. Eppingbroek te Winterswijk, tel. 0543-515408.

collectie G.J.A. Eppingbroek

Lezing 'Harreveld doorgrond'

Voor de leden van de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde en een flink aantal andere belangstellenden, verzorgden mevrouw H. Manschot-Tijdink en de heer G. Nijs jr. een avond over de havezate Harreveld. Aan de hand van dia's vertelden zij ervaringen die zij opdeden bij het schrijven van het boek 'Harreveld doorgrond'. Dit boek is door hen geschreven naar aanleiding van archiefonderzoek en archeologisch bodemonderzoek. Dit bodemonderzoek is verricht na de sloop van het oude klooster in Harreveld. De sloop in verband met nieuwbouw maakte onderzoek op die plek mogelijk.

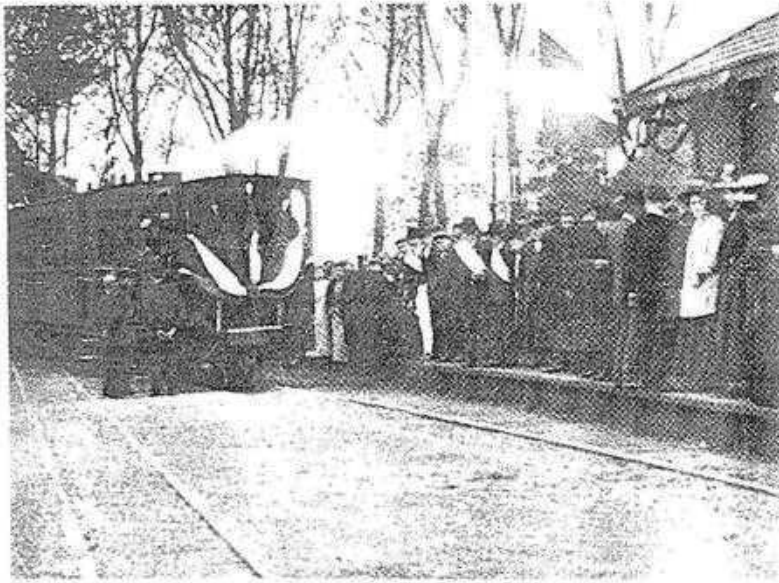
Aan de hand van kaarten en tekeningen vertelde mevrouw Manschot de geschiedenis van het huis en zijn vaak kleurrijke bewoners. Bij het bestuderen van 'stapels archiefstukken', zoals zij zegt, kreeg zij een beeld van wat zich daar heeft afgespeeld. Ze vertelde erg boeiend over de bewoners vanaf de 13e eeuw tot en met de 19e eeuw. Inclusief het verhaal over de bekende freule, die inderdaad haar 'mannetje stond' en dit ten slotte met de dood moest bekopen.

Godfried Nijs vertelde de geschiedenis van het huis, vanaf het moment dat het in de vorige eeuw werd verkocht aan de paters Franciscanen. In het begin van deze eeuw vertrokken deze en werd het klooster door de Vincentiusvereniging in gebruik genomen als jongenshuis. Na de oorlog veranderden de inzichten omtrent de opvoeding en werd er buiten de gracht nieuw gebouwd. Daardoor kwam het gebouw binnen de gracht tot verval en werd het gesloopt.

Deze sloop bracht de unieke gelegenheid voor archeologen om opgravingen te doen. Doordat mevrouw Manschot over kaarten beschikte, konden op het grote terrein de juiste plekken worden gekozen om te graven. Aannemers hielpen mee om de grond te verplaatsen zodat de echte 'graafputten' bloot kwamen. Met medewerking van de archeologische zusterwerkgroepen uit Groenlo en uit Aalten, Dinxperlo en Wisch, is ontzettend veel materiaal opgegraven. Veel huishoudelijke artikelen zoals kannen, potten, flessen en borden. Frappant is, dat na verificatie door verschillende archeologen, de bevindingen van mevrouw Manschot en de heer Nijs elkaar ondersteunen. Niet alleen qua vindplaats, maar ook qua periode. Gebruiksvoorwerpen als leren schoenen die werden aangetroffen, danken hun 'nog' bestaan aan de bijzondere chemische omgeving in een oude grachtbodem. Ook opgegraven glazen en aardewerken voorwerpen tonen na restauratie weer prachtig hun samenhang. Het bijzondere van deze opgraving, te weten de omvang, het boek en de vitrine, zoals Godfried Nijs zegt, is door iedereen te ervaren. Het boek is nog te koop en de vitrine is te bezichtigen in dorps huis 't Kempken in Harreveld. Al met al een erg interessante avond.

H. te Brake
januari 1995.

ODE aan d'ouwe tram

De stoomtram die geet nou verdwienen,
al heffe zien diensten trouw gedaon,
maor toch willen wie niet grienen,
nou we hier ten afscheid staon.
De neje tied stelt neje eisen,
en 't is maor al te waor,
zeutjes an is wel gebleken,
veur de tram zien we te zwaor.

Veile jaoren deed hie puffend,
trouw zien plicht in weer en wind,
maor veur al zien hulp en trouwe,
schient un nageslacht wel blind.
Snelheid is nou 'n vereiste,
alles mot steeds sneller gaon,
al is de rust hiermee verdwenen,
daor trek men zich niks van aon.

Bij dit afscheid ook een dankwoord,
aan machinist en conducteur,
zie hebben zich steeds onderscheiden,
door trouwe dienst en goed humeur.
Wie wensen hun 't allerbeste,
nou hun tramdienst is volbracht,
veur de tram geldt hier als slotwoord:
Hartelijk dank en roest maor zacht.

1952 Willem uit d'Achterhook.

De G.W.S.M.

Inleiding.

De G.W.S.M. (Geldersch-Westfaalsche Stoomtram Maatschappij) was de eerste maatschappij, die, na slechts een paar jaar haar lijn zelfstandig geëxploiteerd te hebben, onder dezelfde directie kwam als de G.S.M. (Geldersche Stoomtramweg Maatschappij). De geschiedenis van de G.W.S.M. was tot dat moment een aaneenschakeling van tegenslagen en moeilijkheden.

Al in 1880 bestond er een plan om de toen ontworpen stoomtramlijn Groenlo-station Lichtenvoorde/Groenlo door te trekken via Lichtenvoorde, Aalten en Varsseveld naar Terborg.

Zo schreef Mijnsen & Co Ingenieurs en Commissionnaires in stoom en andere werktuigen te Amsterdam, nadat zij een concessie van 50 jaar verkregen hadden voor de aanleg van een stoomtramweg, in maart 1884 een brief aan het gemeentebestuur van Lichtenvoorde, waarin zij vermeldden dat het kapitaal voor de aanleg van een tramlijn van station Lichtenvoorde/Groenlo f 50.000,= bedroeg.

Er zou een overeenkomst gesloten worden met de Hollandse IJzeren Spoorwegmaatschappij over de exploitatie van de tramweg welke deze maatschappij wilde verkrijgen. Tevens verzochten Mijnsen & Co. het gemeentebestuur van Lichtenvoorde om steun, namelijk 5% rente over het uitgegeven kapitaal. Mijnsen en Co. hebben concessie verkregen voor de aanleg van een stoomtramweg.

Dit hele plan werd echter niet uitgevoerd, zodat er gewacht moest worden tot 1893 voordat er nieuwe pogingen aangewend werden om tot de aanleg van tramwegen in de gemeente Lichtenvoorde te komen. In Lichtenvoorde interesseerde men zich vooral voor een tramlijn van Lichtenvoorde naar station Lichtenvoorde/Groenlo en in Bredevoort voor een lijn van Lichtenvoorde over Bredevoort en Aalten naar Bocholt of Dinxperlo. Maar ook dit plan strandde in 1896, terwijl men in dat jaar al ver gevorderd was met de voorbereiding van de aanleg van een paardetramlijn van Lichtenvoorde naar station Lichtenvoorde/Groenlo.

In 1899 werd door de heren W.L. Leféber uit Lochem, directeur van de Geldersch-Overijselsche Stoomtramweg Maatschappij en A. Pabbruwe uit Winterswijk een plan gemaakt voor:

- a) een tramweg vanaf station Lichtenvoorde/Groenlo (van de Nederl. Westfaalsche Spoorweg Maatschappij) over Lichtenvoorde, Varsseveld, Terborg, Etten naar Zeddam, die daar zou aansluiten aan de ontworpen stoomtramweg Zutphen-Emmerik;
- b) een tramweg vanaf Lichtenvoorde, Bredevoort, Aalten naar Bocholt.

Beide wegen zouden een spoorbreedte hebben van 1.067 meter. Het stuk tussen Lichtenvoorde-Groenlo en Lichtenvoorde zou voor truvervoer worden ingericht. Er werd voorgesteld om stoom als trekkraft te gebruiken. De heer W.L. Leféber verzocht de Raad van de gemeente Lichtenvoorde om concessie van 50 jaar voor het gebruik maken van de gemeentewegen en om financiële deelname in de oprichting van de onderneming in de vorm van een renteloos voorschot.

Het plan van de heren W.L. Leféber en A. Pabbruwe

De plannen voor de stoomtramwegen Lichtenvoorde/Zeddam en Lichtenvoorde/Bocholt werden opgedragen aan het Technisch Bureau van Hasselt & De Koning in Nijmegen. Op 1 februari 1899 waren de plannen en de begroting voor de spoorweg Lichtenvoorde-Bocholt gereed. Alle betrokken gemeenten stemden in met dit plan, met uitzondering van de gemeente Aalten.

In het begin kreeg men geen financiële steun van de Staten van Gelderland. De tramweg Lichtenvoorde-Bocholt gaf enige moeilijkheden:

- a) men was van plan om Bredevoort in het plan op te nemen. Om daaraan te voldoen was de aankoop van een huis in de kom van het dorp nodig;
- b) de vraag was of de lijn dóór of om Aalten moest. Het traject ten oosten van Aalten moest de voorkeur krijgen boven dat door de kom van de gemeente, vanwege de sterke hellingen die later bij de exploitatie van de stoomtramweg vele moeilijkheden zouden opleveren.

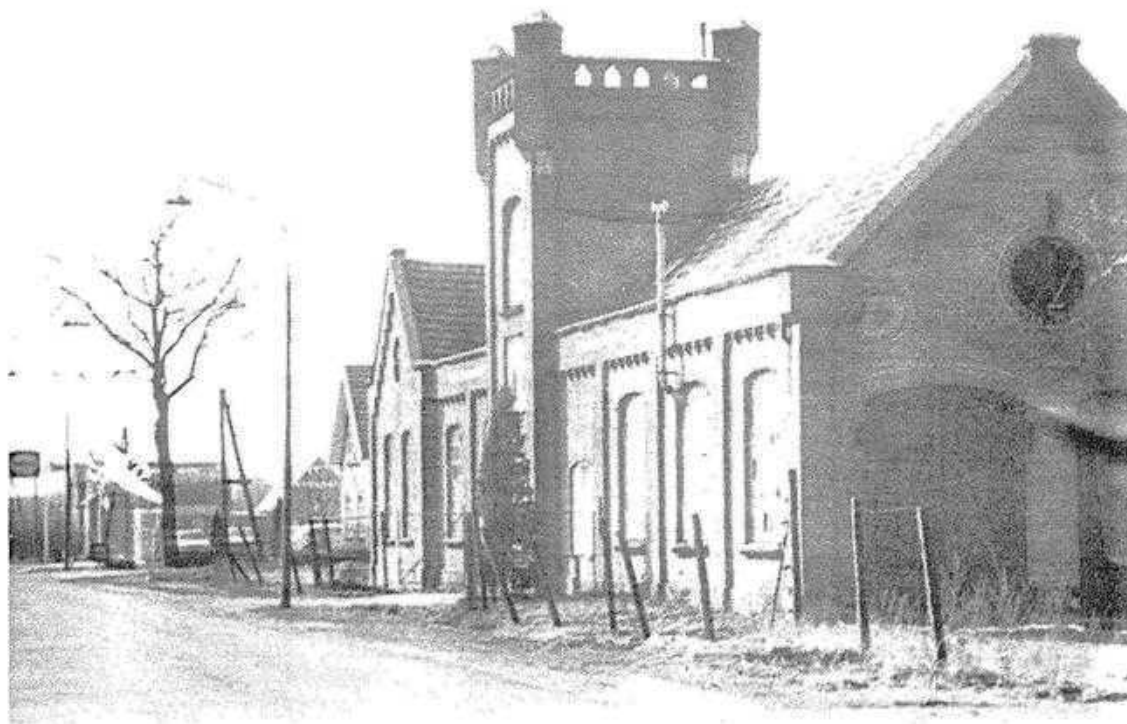
Er was veel weerstand tegen die richting bij particulieren en het gemeentebestuur van Aalten. Er werden twee nieuwe richtingen bedacht. Ook deze kregen niet de goedkeuring van de Raad. De Raad wilde dat de lijn door de Kerkstraat werd aangelegd. Men moest zich bij die beslissing neerleggen met het oog op het welslagen van de onderneming.

Gebouwen en wisselplaatsen

Aan het westelijk eind van Lichtenvoorde, in Aalten en in Bocholt zou een loods voor locomotieven en rijtuigen worden gebouwd. In Lichtenvoorde kwam een loods met een werkplaats en een woning (tevens kantoor). Bij Zeddum was een hulploods ontworpen.

Zowel op Nederlands als op Duits grondgebied zou een douanestation gevestigd worden. Behalve in bovengenoemde plaatsen waren wisselplaatsen ontworpen in Harreveld, in de Heelweg, Varsseveld, Westendorp, Etten, Bredevoort en aan de Duitse grens.

Ook was men van plan om in Lichtenvoorde, Varsseveld, Zeddum, Aalten en Bocholt eenvoudige inrichtingen te maken te behoeve van de watervoorziening van de locomotieven.

*Oude tramremise van de G.W.S.M. aan de Varsseveldse weg.
Rond 1950 kwam hier houtfabriek Weyenburg in te zitten.
Het gebouw werd in 1972 gesloopt.*

Telefoon

Langs de ontworpen lijnen zou een telefoonleiding worden aangelegd.

Spoorwijdte

De spoorwijdte werd bepaald op 0.75 meter (aanvankelijk op 1.067 meter) in verband met de aansluiting in Terborg met de Gendringse en Geldersche Stoomtramwegen en in Zeddum met de ontworpen lijn Zutphen-Emmerik. De ruimte tussen de rails werd met keien of klinkers bestraat. Het spoor bestond uit stalen vignolarails van 23.25 kg per meter.

Trekkracht en rollend materieel

Stoom zou als trekkracht gebruikt worden. Er werd voorgesteld om 8 locomotieven, 10 personenrijtuigen en 45 goederenwagens aan te schaffen.

Aanlegkosten

De aanlegkosten inclusief rollend materieel werden bepaald op f 520.000,00 voor beide lijnen samen. Aan de Nederlandse Regering werd een renteloos voorschot gevraagd van 33.33% van de aanlegkosten van beide lijnen. Aan de Staten van Gelderland werd aangevraagd 10% subsidie van de aanlegkosten van beide lijnen. De belanghebbende gemeenten zouden ook nog renteloze voorschotten verstrekken.

De aanlegkosten van de lijn vanaf de grens tot aan Bocholt kwamen voor rekening van Duitsland.

Vervoer

Niet alleen veel mensen zouden gebruik maken van de Stoomtram op de lijn Lichtenvoorde/Groenlo-Zeddam, maar de lijn was tevens zeer geschikt voor het vervoer van goederen. Lichtenvoorde had een aanzienlijke handel in varkens.

Lichtenvoorde, Markt. ca. 1928. De tramrails liepen schuin over de markt.

Verder was de tram belangrijk voor de aanvoer van benodigdheden voor de vele schoenmakers en voor de afvoer van hun fabriekaat. Ook was de tram zeer geschikt om steenkool en bouwmaterialen te vervoeren.

Volgens het jaarverslag van de Nederlandsch-Westfaalsche Spoorweg Maatschappij bedroeg het vervoer over 1898 aan station Lichtenvoorde:

Aantal reizigers	: 10138
Aantal stuks vee	: 911
Goederen	: 11.089.000 kg.

Tevens zou van de tram in de aanliggende plaatsen, zoals Heelweg, Harreveld, Varsseveld en Terborg gebruik gemaakt worden. De ontworpen lijn had in Terborg verbinding met de Geldersche Stoomtram, zodat wagens zonder overlading van en naar de haven in Doesburg zouden kunnen doorlopen.

In Zeddam had de lijn aansluiting met de lijn Zutphen-Emmerik, waardoor een rechtstreekse verbinding kon worden verkregen met Emmerik en de Rijn.

De tramweg Lichtenvoorde-Bocholt was voornamelijk bestemd voor de vele arbeiders (daarvoor gingen zij op de fiets of te voet), van Aalten of Bredevoort naar Bocholt.

Kapitaal

Het kapitaal werd bepaald op f 520.000,00, verdeeld in 5200 aandelen á f 100,00=*

Het kapitaal werd uitgegeven in twee series:

1e serie : 2600 aandelen á f 100,00 (of f 260.000,00) voor de lijn Lichtenvoorde/Groenlo - Zeddam.

2e serie : 2600 aandelen á f 100,00 (of f 260.000,00) voor de lijn Lichtenvoorde - Bocholt.

- * Bij de eerste uitgifte van de definitieve aandelen werden ook stukken van f 5.000,00 en f 10.000,00 verkrijgbaar gesteld; er waren 10 aandelen van f 1.000,00 en 25 aandelen van f 500,00.

(wordt vervolgd)

- * Afgedrukte foto's uit collectie G.J.A. Eppingbroek, Winterswijk.

Daniëlle Holweg
Lichtenvoorde

Verslag excursie Hattem

Zo zaten wij, een zestiental leden van de Oudheidkundige Vereniging te Lichtenvoorde, op zaterdag 20 mei 's morgens gezellig in de gelagkamer van het bakkerijmuseum "Het Warme Land" in Hattem.

Nadat wij genoten hadden van koffie en een speciale lekkernij in de vorm van een zeer groot uitgevallen, gesuikerde krakeling, werden wij in het bakkerijmuseum wegwijs gemaakt door de vriendelijke vrouw des huizes. Het museum geeft een overzicht van broodbakken van de steentijd tot ongeveer 1950.

We zien een bakker zijn brood bakken in een met takkenbossen gestookte oven en in de kelders is een expositie van oud eet- en drinkgerei te bezichtigen. Het centraal gelegen deel is ingericht als expositie- en demonstratie ruimte.

Het was al middag toen we samen met een aardige gids op stap gingen in het oude Hattem.

Via de drooggevallen gracht, omgetoverd tot een heemtuin, en langs 't enige stukje stadswal, belandden we door een poortje bij het machtige bolwerk op een binnenpleintje. Maar daar is weinig van over. De omtrek is aangegeven in het plaveisel en er moet, voor ons onzichtbaar, een deel van de fundamenten liggen. Dat het poortje nog te maken heeft met het schaken van de bruid door Daendels, de beroemde Hattemmer, namen we op de koop toe.

Zo belandden wij in het hofje met kruiden van de vroegere pastorie en gaan verder langs de Franse school en de Andreaskerk. Op het plein voor de kerk speelt de Harmonie, een reden om even op een terrasje te genieten van de klanken en de koffie.

Het beroemdste middeleeuwse bouwwerk moet wel de binnenstadspoort zijn, die de sloopwoede van de vorige eeuw heeft weerstaan. Netjes gerestaureerd is dit een blikvanger en nadat we door de poort zijn gegaan zien we dat er een stenen "scheiter" op de muur zit.

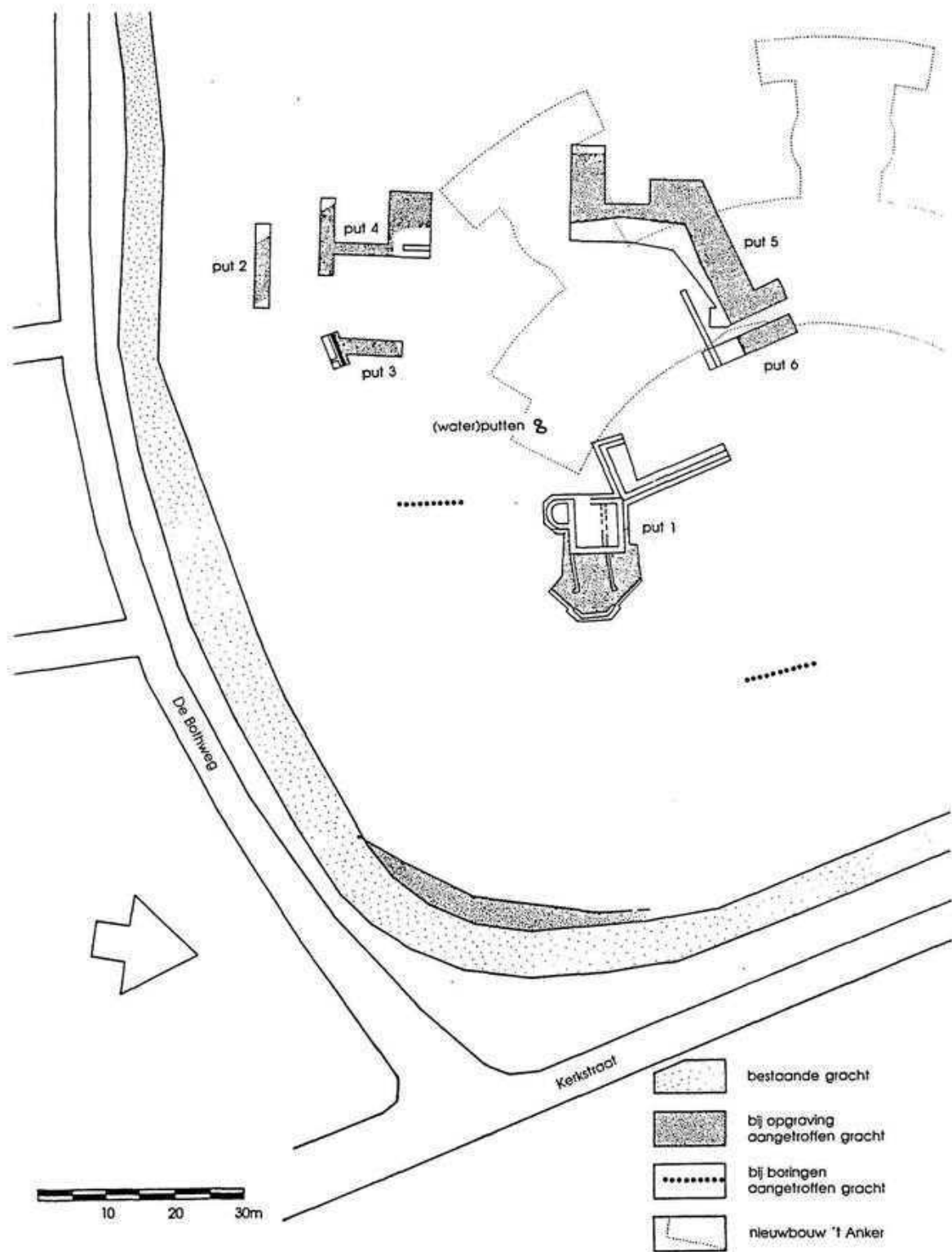
Wij zijn nu vlak bij het museum van vader en zoon Voerman, die in Hattem woonden en werkten en het in 1983 geopende museum van Anton Pieck. Hoewel hij er niet woonde, verbleef hij er veel tijdens zijn laatste levensdagen. Beroemd werd hij door zijn creaties in de sprookjestuin van de Efteling. In het museum is een tentoonstelling van zijn eerste werkstuk, gemaakt op zeer jeugdige leeftijd tot zijn laatste grote schilderij. Het was dan ook al ver in de middag toen Henk ter Brake, als mede-organisator, iedereen bedankte voor de gezellige dag en een goede reis toewenste naar Lichtenvoorde.

Voor degenen, die verstek moesten laten gaan, is het beslist aan te raden om dit oude stadje in de buurt van Zwolle te bezoeken.

Ben Marijnesse
Lichtenvoorde

*De Dijkpoort te Hattem
(Collectie G.J.A. Eppingbroek, Winterswijk)*

Afb. 1 Kaart met de opgravingsactiviteiten op het terrein van de voormalige havezate Harreveld. Put 1 tot en met 6 zijn onderzocht in de periode 1992/1993. Bij de splitsing Kerkstraat/De Bothstraat is de in dit artikel beschreven beschoeiing en gracht weergegeven.

Harreveld doorgrond -wordt vervolgd- -beschoeiing en gracht voorhof havezate-

Vlak voor de opening van justitiële behandelingsrichting 't Anker in Harreveld werd in september 1994 de beschoeiing van de gracht vernieuwd. Daarnaast werd de brug, die voorheen toegang gaf tot het internaat, afgebroken en werd de gracht ter plekke verbreed. Deze werkzaamheden werden met belangstelling gevolgd door de Archeologische Werkgroep Lichtenvoorde.

In de periode 1992-1993 zijn op het terrein door de A.W.L. uitgebreide opgravingen uitgevoerd, waardoor we ons nu een beeld kunnen vormen van de havezate Harreveld¹. De puzzel is echter verre van compleet. Daarom wordt elke kans om meer informatie op te doen met beide handen aangegrepen. Met name in de buurt van de brug zouden de restanten te vinden moeten zijn van de poort die eens toegang gaf tot het voorterrein van de havezate. Naar deze poort is in de herfst van 1992 onderzoek gedaan. De gegraven proefsleuven leverden toen echter niets meer op dan een dikke puinlaag.

Als voorbereiding voor de aanleg van de nieuwe beschoeiing werd een gedeelte van de gracht afgedamd en drooggepompt. Na de sloop van de brug werd begonnen met het verbreden van de gracht. Hierbij werden gedeelten van de oude beschoeiing van de havezate aangetroffen en ingemeten. Een groot aantal palen en planken waren door de graafmachines op de wal terecht gekomen. Slechts vier beschoeiingspalen van de voorhof stonden nog op hun originele plaats. Toch kon aan de hand van deze palen de loop van de beschoeiing worden achterhaald (zie afb. 1).

Resten van de toegangspoort werden ook bij dit onderzoek niet aangetroffen. We mogen aannemen dat men bij de sloop zeer rigoureus te werk is gegaan en dat de poort tot in de grond geslecht is.

De vondsten

Over een breedte van enkele tientallen meters komt tussen de te vervangen beschoeiing en die van de voorhof de grachtbodem van de havezate aan de oppervlakte.

Vanwege de beperkte tijd zijn er tijdens het onderzoek maar enkele vondsten gedaan.

Een handgeknepen voet van een steengoed kan uit het Duitse Siegburg kan in het midden van de 15e eeuw gedateerd worden. Een dergelijke kan kwam ook aan het daglicht in put 3². Uit deze put kwamen opvallend veel vondsten uit de beginperiode van de havezate. Het zou kunnen zijn dat hier in de buurt de oorsprong van de havezate gezocht moet worden, maar dan met een beperktere omvang. Deze vondst uit de gracht bij het voorhof onderschrijft deze theorie echter niet: de gracht was hier blijkbaar al in de eerste helft van de 15e eeuw aangelegd. Dat betekent dat het grondplan al vanaf de begintijd is zoals Jan van Lindt de havezate weergaf op een kaart uit het midden van de 17e eeuw³.

Naast een wandfragment van een Westerwald bierpul uit de 17e eeuw komen de fragmenten van twee grappen uit de gracht tevoorschijn. Dit zijn kookpotjes op drie pootjes. Dergelijke grappen zijn eerder op het terrein gevonden: uit put 4 en 5M kwamen vergelijkbare voorbeelden die alleen in formaat van elkaar verschillen⁴. De nu aangetroffen fragmenten zijn van een nog kleinere grape, zodat inmiddels drie verschillende formaten bekend zijn. De herkomst moet in het Duitse Ochtrup gezocht worden.

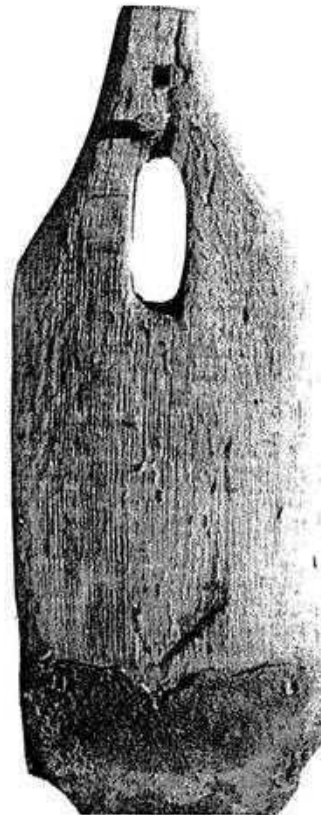
Ook uit Ochtrup is de spiegel (het middendeel) van een bord van roodbakkerd aardewerk (afb. 2). Deze borden werden vaak voor de sier gebruikt. Het bord, waarvan alleen een fragment bewaard is gebleven, heeft waarschijnlijk ooit een wand gesierd. Hiertoe is op vrij brute wijze met een spijker twee gaatjes door de spiegel van het bord geslagen. Met behulp van een touwtje was het daardoor op te hangen. Als datering geldt de eerste helft van de 18e eeuw.

Uit de gracht komt ten slotte het blad van een eikenhouten schop tevoorschijn (afb. 3). Gebruiksvoorwerpen van hout kwamen in het huishouden van vroeger veelvuldig voor. Toch behoren houten voorwerpen bij opgravingen tot de zeldzame vondsten. Afgedankt hout verdween in de kachel en wanneer het al in de grond kwam was het binnen de kortste keren verrot.

Afb. 2 fragment SCHOTEL (schaal 1:4)

- HAR.94.2
- 1700-1750
- Duitsland (Ochtrup)
- 13,7/2,5
- rood aardewerk
- gedraaid, binnenzijde sgrafitto, geel slib, ringeloorwerk (groen en bruin), loodglazuur

Afb. 3 SCHOPBLAD (schaal 1:4)

- HAR.94.5
- 1500-1700
- Nederland (lokaal)
- 15,8/41,3
- hout, ijzer
- gesneden, gesmeed

Alleen onder speciale omstandigheden, zoals in het altijd natte, zuurstofarme en zure milieu van een grachtbodem, kan hout bewaard blijven. Qua vorm zou het bij deze vondst kunnen gaan om een zogenaamde 'oplegger', gebruikt bij het turf steken. Het schopblad heeft de vorm en de afmetingen van een turf. De houten schop was een veel gebruikt alternatief voor een veel duurder exemplaar met een metalen blad. Om de duurzaamheid te verhogen is het onderste deel versterkt met ijzerblik. De steel blijkt van wilgehout te zijn gemaakt⁵. Met name de veerkracht maakt deze houtsoort zeer geschikt om er stelen van te maken. Daarnaast is de kromming van de steel door de groeiwijze van de wilg op natuurlijke wijze aanwezig⁶. Als datering wordt de periode van 1500 tot 1700 aangehouden.

Het lijkt aannemelijk dat ooit, bijvoorbeeld tijdens het opschonen van de gracht, een steel gebroken is en het blad van de schop in de gracht bij het voorhof van de havezate Harreveld is achtergebleven.

Namens de Archeologische Werkgroep Lichtenvoorde,

Godfried Nijs

NOTEN

- ¹ De bevindingen uit archief en bodem hebben hun neerslag gevonden in de publicatie 'Harreveld doorgrond, Historisch-archeologisch onderzoek naar 'eene olde haevesaete'.
- ² Nijs, 1994, afb. 43.
- ³ Manschot-Tijdink, afb. 2.
- ⁴ Nijs, 1994, afb. 74.
- ⁵ Houtdeterminatie door dr K. Bonsen.
- ⁶ Informatie over deze vondst werd verstrekt door de heer H.J.A. Hulshof, de heer G.J.E. Halink en de heer G.J. Weenink.

LITERATUUR

- Manschot-Tijdink, H., Het Huis Harreveld en zijn bewoners (1280-1875). In: Nijs, G. en H. Manschot-Tijdink, *Harreveld doorgrond. Historisch-archeologisch onderzoek naar 'eene olde haevesaete'*, Doetinchem 1994.
- Nijs, G., Harreveld in de grond. In: Nijs, G. en H. Manschot-Tijdink, *Harreveld doorgrond. Historisch-archeologisch onderzoek naar 'eene olde haevesaete'*, Doetinchem 1994.

Pastoraat in het eerste kwartaal van de 20ste eeuw

In de serie "parochiegeestelijkheid van Lichtenvoorde" volgt hier de beschrijving van het pastoraat in het eerste kwartaal van de 20ste eeuw.

Petrus Johannes van den Bergh

Als opvolger van pastoor Tollenaar werd 30 april 1900 te Lichtenvoorde als pastoor benoemd Petrus Johannes van den Bergh. Hij werd geboren 25 april 1849 te Weert en 29 maart 1873 priester gewijd te Roermond. Hij was na leraar te Venray en kapelaan te Delft, sinds 1894 pastoor te Vorden en vanaf 1897 te Oudewater. Pastoor Consalvus, zoals zijn kloosternaam luidde, werd na 4 jaar op 28 september 1904 benoemd tot assistent-pater in het klooster te Vorden, alwaar hij in oktober van dat jaar rector der Clarissen werd en vanaf 10 mei 1907 voor de tweede keer pastoor van de parochie Vorden. Hij overleed 12 april 1922 te Weert.

Een drietal feiten tijdens zijn pastoraat

Volgens de notulen van de kerkbestuursvergadering van 27 mei 1900:

Wordt besproken de demping der stilstaande gracht of kolk achter den tuin der pastorie en van het Gesticht en besloten op den preekstoel de parochianen uit te nodigen, om door hand- en spandiensten tot dit wenschelijk werk gratis te willen medewerken. Dit is met zeer veel bereidwilleghed geschied, zodat het werk binnen acht dagen was volvoerd tot grote voldoening van de omwonende burgers en van alle inwoners van Lichtenvoorde. Dit alles is geschied, na vooreerst machtiging gevraagd en gekregen te hebben van het gemeentebestuur, op voorwaarde, dat het gewonnen terrein aan de kerk zou vervallen en door enen houten schutting van de openbare weg zou gescheiden worden."

Bijna drie maanden later in de vergadering van 26 augustus 1900 wordt de penningvereniging ingesteld, teneinde uit de opbrengst daarvan de kerk te vergroten en een nieuwe toren te bouwen.

Pastoor van den Bergh nam zich voor alle parochianen persoonlijk te bezoeken, om te vernemen tot welke bedragen ieder bij machte zou zijn voor dit doel wekelijks te storten. Het geheel verliep naar wens.

De notulen van de kerkbestuursvergadering van 22 juni 1902 zeggen:

De architect W. te Riele uit Deventer gratis en zonder enige verplichting onzerzijds, de plannen en begrotingen om op de beste wijze de kerk te vergrooten en te verfraaien, zal opmaken. De begrooting van dit alles blijkt later te bedragen f 50.000,00.

Op 13 september 1903 blijkt de toestemming nog steeds niet verkregen van de bisschop. De aanvraag stuitte op onvoldoende financiën en..."deswege is er vooreerst niet aan verbouwing te denken.

Henricus Petrus Jacobus Sanders

Als opvolger van pastoor Consalvus komt te Lichtenvoorde op 5 oktober 1904 pastoor Thomas Sanders. Hij werd op 21 december 1856 geboren te Haarlem en hij werd op 25 maart 1882 tot priester gewijd te Roermond. Hij zou hier bijna 14 jaar lang pastoor blijven tot 10 mei 1918. Als pastoor te Franeker kreeg hij 13 jaar later op 9 september 1931 eervol ontslag, leefde verder rustende te Nijmegen, waar hij op 1 april 1932 overleed. Hij werd te Wychen begraven.

Alle belangrijke stukken tekent hij met H.P.J. Sanders, hetgeen staat voor Henricus Petrus Jacobus. Zijn naam en faam zijn bijgebleven, waar hij volgens het Jaarboek Katholiek Lichtenvoorde (1943/1944) was "in den vollen zin des woords een potentaat van het eerste kaliber". Zijn wil was wet hetgeen zowel binnen als buiten de pastorie meermalen tot conflicten leidde.

Bouwpastoor

Hoe het ook zij...meer dan 80 jaar later beschikt de parochie nog steeds over een kerk van formaat, die 't onderhouden waard is.

Voor en tijdens de periode van 'bouwpastoor' heeft pastoor Sanders vele dingen op gang gebracht. Hij was allereerst de oprichter van het patronaatsgebouw, een verenigingsgebouw bestemd om ontspanning en vrijetijdsbesteding op een hoger peil te brengen. Op 10 september 1906 was het karwei geklaard en vond er onder zijn herderlijk toezicht vermaak der parochianen en zelfs een gedeelte van de jaarlijkse kermispret plaats!

Ook bouwde hij naast een nieuwe kerk een jongens- en meisjes-school. Februari 1912 werd begonnen met de afbraak van de oude Waterstaatskerk van 1819. Het ging echter traag. Geregeld was er gebrek aan materiaal en geschikte bouwvaklieden. Erg prettig waren soms de verhoudingen niet. Voor de bouw van de kerk schijnt de pastoor weinig medewerking gehad te hebben. En toen hij gelden wilde inzamelen voor de bouw van de toren... lieten de parochianen hem in de steek. Zonder toren zou de kerk beslist minder een herkennings- en oriënteringspunt voor de gelovigen zijn geworden!

(Collectie A.J. Vos. Lichtenvoorde)

Strubbelingen

Over de strubbelingen en kosten van de nieuwe kerk rapporteren ons de notulen van de diverse kerkbestuursvergaderingen.

In de notulen van 2 april 1909 staat te lezen:

Dat de voorzitter voorstelt de Bisschop te raadplegen aangaande de bouw van een nieuwe kerk. Er is verschil van mening: de een meent te moeten wachten tot er f 100.000,00 in kas is, terwijl een ander dit bestrijdt. Er is f 40.000,00 in kas en men vindt dat dit genoeg is. De pastoor zal naar de Bisschop gaan ter informatie.

Op 12 februari 1911 wordt weer gesproken over de onderhandelingen van de voorzitter van het kerkbestuur met de zusters om te komen tot de bouw van de school. In de vergadering van 27 augustus 1911 wordt de brief van 20 augustus 1911 voorgelezen, waarin staat, dat men genegen is machtiging te verlenen tot een bedrag van f 50.000,00 (echter niet meer, alles inbegrepen) voor verbouwen of bouw van een kerk met of zonder toren. Er is opnieuw sprake van architect te Riele uit Deventer. Deze gaf het kerkbestuur de verzekering voor een bedrag van f 50.000,00 een kerk te kunnen laten bouwen zonder toren met totaal 1000 zitplaatsen.

Op 12 januari 1912 werd besloten aan architect te Riele opdracht te geven zorg te dragen, dat de aanbesteding van kerk en school zou plaatsvinden. Deze aanbesteding zou zeer moeilijk gaan verlopen. De architect scheen de aannemers niet te vertrouwen, terwijl het kerkbestuur de indruk kreeg, dat het hier om persoonlijke veten ging. Begroting kerk f 50.042,00, school f 11.361,02.

Op 23 januari 1912 vond de aanbesteding voor de bouw van de kerk plaats. de laagste inschrijver was de Firma Jansen en van Volsteren uit Zwolle.

Kerk zonder toren	: f 51.550,00
Noodkerk	: f 1.430,00
Kerk met noodkerk en toren	: f 64.600,00
Jongensschool	: f 12.900,00

Hoewel de machtiging voor het bouwen van de toren nog niet direct werd verstrekt kwam deze later (in 1912) toch en wel tot een bedrag van f 15.995,00. Na vele problemen kwam de kerk gereed, gebouwd door architect te Riele. De aartsbisschop van Utrecht, Mgr. H. van de Wetering kwam op 26 augustus 1913 - toen de kerk na veel strubbelingen was gereed gekomen - naar Lichtenvoorde voor de consecratie van de nieuwe kerk, gebouwd naar 't ontwerp van architect W. te Riele.

Aartsbisdom
Utrecht

HENRICUS VAN DE WETERING

DOOR DE GENADE GODS EN DE GUNST VAN DEN APOSTOLIESCHEN STOEL.

AARTSBISSCHOP VAN UTRECHT

HUISPRELAAT VAN Z. H. PAUS BENEDICTUS XV, ASSISTENT-BISSCHOP BIJ DEN PAUSELIJKEN TROON

AAN DE GEESTELIJKHEID EN DE GELOOVIGEN VAN ONS AARTSBISDOM

In de maand september 1913 werden door de Hooogerwaarde Heer Deken van Groenlo P.J.C. van Haagen de nieuwe klokken gedoopt. In de grote toren hingen nu 3 nieuwe klokken: de kleinste was een Hemonyklokje, dat veel waarde had en werd geroemd om zijn schone toon en klank (Angelustoren).

- A.: De grootste klok woog 700 kg. en droeg het opschrift: 'Ave Maria heet ik, alle kwaad verdrijf ik, de doden behaag ik, de levenden roep ik' en verder nog 'geschenk der parochianen aan H.P.J. Sanders, pastoor anno 1913'.
- B.: De daarop in gewicht volgende klok (300 kg) droeg te tekst: 'Heilige Antonis van Padua, bid voor ons'.
- C.: De derde klok (180 kg) met de inscriptie: 'Heilige Jozef, bid voor ons'.

De collecte voor de klokken bracht f 700,00 te weinig op. Voor dat bedrag moest door het Bisdom machtiging worden verleend. Door de Aartsbisschop werd bij het kerkbestuur op zuinigheid aangestuurd.

In eerste instantie werden 63 eikehouten banken met 4 voorschotten geplaatst voor de prijs van f 4.450,00. In 1915 werden nog eens banken geplaatst. De firma J.H. Vels uit Ulft leverde 310 zitplaatsen voor de som van f 2.765,= waardoor het totaal aantal zitplaatsen in de kerk kwam op 981.

Koperen Pastoraatsfeest

Op 28 maart 1917 was het 12,½ jaar geleden, dat pater H.P.J. Sanders hier tot pastoor was benoemd. De pastoor meende hiervan geen feest te moeten maken, vooral van wege de oorlogsomstandigheden, doch wilde deze gelegenheid wel benutten om van zijn parochianen een geschenk voor de kerk te krijgen.

De pastoor overlegde met zijn beide kapelaans, de eerwaarde heren Didacus Goldenberg en Otto Koevoet. Besloten werd, dat beide kapelaans op zondag zouden preken en het plan bekend maken. Zij wilden, dat de parochianen bij gelegenheid van dit 12,½ jaar pastoraat, een hoogaltaar aan de kerk zouden schenken, dat ruim f 5.000,00 zou gaan kosten.

De kapelaans zouden samen alle parochianen bezoeken en hun giften in ontvangst nemen. Dit voorstel viel bij de parochianen in goede aarde, omdat zij gaarne een nieuw altaar wilden hebben en nu bleven de giften geheim, wat niet het geval was, als leken bijvoorbeeld kerkmeesters het geld hadden opgehaald.

Na afkondiging van dit plan gingen de kapelaans de week daarna op pad. Het was juist zo'n langdurig grimmig winterweer en zij moeten dan ook zeer zeker veel kou hebben geleden. Elke dag gingen zij echter welgemoed op pad en hun werk werd met succes bekroond.

Na ongeveer zes weken, konden zij aan de pastoor ruim f 5.000,00 overhandigen, welke hij dankbaar aanvaardde. Met dank aan zijn kapelaans gaf hij hen elk een bankje van f 25,00, dat zij voor zichzelf of een goed doel konden besteden.

Op de 1e Paasdag herdacht de pastoor feestelijk en op hartelijke wijze het feit, dat hij 12,½ jaar pastoor was in de parochie van Lichtenvoorde.

Hij droeg een plechtige Heilige Mis op, waarbij hij geassisteerd werd door zijn beide kapelaans. De pastoor preekte en bedankte zijn parochianen. Bij die gelegenheid waren de priesters gekleed in nieuwe alben. Het hoogaltaar kostte f 6.400,00; f 5.800,00 was uiteindelijk door de parochianen geschonken en uit de "kerkekas" werd f 600,00 bijgepast.

Ontwikkelingen tijdens zijn pastoraat

Op 22 juni 1913 werd onder patronaat van den Heilige Jozef, alhier de R.K. Arbeidersvereniging opgericht. In november van datzelfde jaar werd door "den pastoor eenen Vereniging opgericht van het Allerheiligst Sacrament, die ten doel had 'het herstellen van Priesterklederen en alle linnengoed, het maken van nieuwe (priester)kleding etc. De dames lieten het linnengoed wassen door de Zusters voor f 40,00 per jaar, doch streken en plooiden het linnengoed thuis. Zij haalden geld op bij de parochianen ter bestrijding van onkosten. Ook kwam er 19 oktober 1913 bij de sluiting van de Missie, een Missiekruis en werd de Kruisweg aangebracht, waarvan de inzegening geschiedde door de eerwaarde heer Hermanus Heijters uit het klooster van Maastricht.

Pastoor Sanders en zijn aanvankelijk enige kapelaan D. Goldenberg (1907-1917) hadden het druk in onze steeds groter wordende parochie. Na twee jaar tevergeefs om een 2de kapelaan gevraagd te hebben, kwam op 3 januari 1916 van de Hogeerwaarde Patroon Provinciaal Simon Bennebroek de blijde tijding, dat pater Otto Koevoet tot 2de kapelaan te Lichtenvoorde was benoemd met ingang van 4 januari 1916.

Doordat de parochie in zielental vooruitging, de biechtstoelen druk bezocht werden, het aantal communies steeds toenam en de werkzaamheden voor Patronaat en Arbeidersbewegingen steeds uitgebreider werden, was deze komst dan ook meer dan noodzakelijk.

Op 31 juli 1916 werd een R.K. Lederbewerkerbond opgericht voor mannen en 12 maart 1917 een afdeling voor vrouwen. Bisschoppelijke en koninklijke goedkeuring bleven niet achterwege.

Zeer veel heeft pastoor Sanders in de bijna 14 jaar herdelijke bediening van Lichtenvoorde bereikt, maar vooral zal zijn naam tot in verre geslachten in dankbare herinnering blijven voortleven door de mooie, grote kerk, die hij heeft laten bouwen.

Door de moeite en zorgen, welke hij zich daarbij, alsook bij de bouw van de jongensschool en het verenigingsgebouw heeft getroost, heeft hij zich de hoogste rechten verworven op de blijvende dankbaarheid van de parochianen.

Hij is dan ook de enige pastoor naar wie een straat in Lichtenvoorde genoemd is, namelijk de Pastoor Sandersstraat.

Theodorus Barnardus Antonius de Graaf

Pater Tiburtius (kloosternaam) de Graaf werd op 23 december 1870 te Leiden geboren en op 22 december 1894 te 's Hertogenbosch priester gewijd. Na jaren lectoraat, kapelaanschap en rectoraat werd hij 10 mei 1918 benoemd tot pastoor te Lichtenvoorde. Hij verkreeg aldaar eervol ontslag op 22 september 1925.

Op 11 juni 1921 arriveerden 3 zusters van de Congregatie der Franciscanessen uit Munster. Zij hielden zich bezig met de zogenaamde ambulante verpleging. In 1925 kregen ze van de pastoor de Graaf toestemming om van een fiets gebruik te maken.

In januari 1923 is er sprake van plannen om de pastorie te verbouwen. De kosten zullen ten hoogste f 12.000,00 mogen gaan bedragen. Omdat de kostenraming hoger uitvalt, besluit men niet tot verbouw, maar tot nieuwbouw. Deze wordt begroot op f 28.600,00. De heren geestelijken zullen tijdelijk worden ondergebracht in een huis, dat later bewoond werd door mevrouw L. Vos.

De vergoeding hiervoor zou f 400,00 gaan bedragen.

Pater Tiburtius stond bekend als een goede pastoor en bemind door de parochianen. Tot stand kwam in die periode de nieuwe preekstoel, de communiebank, de ULO, de nieuwe pastorie, twee onderwijzerswoningen en de oprichting van de Middenstandsvereniging, de Vrouwenbond, de Jongemannenvereniging en de Altaarwacht.

Voor u uitgeplozen en samengesteld door
A.J. Vos.

Presentatie 'Prothocollum van de Breucken' Lezing 'Hekserij in de Achterhoek'

Een flink aantal leden en een grote groep andere belangstellenden waren aanwezig bij de presentatie van het boek 'Protocollen en Breucken'.

Op zijn eigen, humoristische wijze, vertelde de heer Vos met hoeveel plezier dit boekje is samengesteld. Samen met nog zes andere leden van de vereniging heeft hij, onder leiding van de gemeentearchivaris, de heer Nijman, de teksten overgeschreven en getranscribeerd uit de archieven. De verhalen zijn de verslagen van gerechtszittingen uit Lichtenvoorde en de buurtschappen in het begin van de achttiende eeuw. Van dit boek werd het eerste exemplaar aangeboden aan de Burgemeester van Lichtenvoorde.

*Uitreiking 1e exemplaar Breucken prothocollum
(Collectie G.J.A. Eppingbroek, Winterswijk)*

Daarna deed de heer H. te Walvaart verslag van zijn onderzoek naar de rechtspraak met betrekking tot hekserij in de eeuw juist voorafgaand aan de periode waarvan het boek verslag doet. De heer Te Walvaart is geschiedkundige en zocht in het archief te Arnhem wat er zich rond dit chapter in deze contreien heeft afgespeeld. In tegenstelling tot hetgeen voor kort werd aangenomen, blijkt uit zijn onderzoek dat de terechtstelling in Bredevoort eind 16e eeuw, niet de laatste was hier in de buurt. Vrij kort na 1600 worden er zowel in Groenlo als in Beltrum-Zieuwent nog gevallen van terechtstelling gevonden, die volgen op veroordeling wegens hekserij en toverkunsten.

Veelal gaat het om mensen die ervan beschuldigd werden bezweerders en heksenmeesters te hebben geraadpleegd om van hun 'kwaal' verlost te worden. Veelal waren de 'bezweerders' geestelijken. Het spreekt vanzelf dat niemand zich graag laat betitelen als 'toverkol' of 'todde', die de oorzaak zou zijn van ziekte of dood van dieren, of andere plagen. Hielp de bezwering niet, en werd de betreffende persoon voor het gerecht gedaagd, dan moest deze zelf de onschuld bewijzen. Dit gebeurde door zogenaamde weeg- en waterproeven. Hierbij werd de beschuldigde te water gelaten; bleef hij drijven dan was de beschuldiging bewezen.

Enkele jaren daarna rijpt bij de rechterlijke macht de idee dat hekserij aangepraat is. Gelukkig voor de beklaagden is dat de bewijslast wordt omgedraaid, zodat de klager moet bewijzen. Zelfs kan de beklagde zich van hekserij laten zuiveren door middel van het zogenaamde smaadrecht, dus men hoeft zich niet voor iets dergelijks te laten uitmaken.

Dat de rechtspraak anders werd, wil nog niet zeggen dat iedereen anders ging denken over tovenarij. Dezelfde klacht die in 1600 mensen voor het gerecht bracht, werd ook in 1800 gebezigd, maar de uitspraak was zeer verschillend. Hoewel de klachten over toverij bij ons onbekend zijn, stond juist dezer dagen nog een geval in de krant waaruit blijkt dat bijvoorbeeld in Frankrijk daar nog in wel in wordt geloofd.

De heer te Walvaart heeft met zijn duidelijke verhaal een mooie schets gegeven van het tijdvak, voorafgaand aan de breucken en protocollen periode. Dit komt mede doordat hij zijn verhaal verduidelijkte met authentieke uispraken en benamingen uit de door hem bestudeerde stukken.

De aanwezigen zullen hier met een glimlach aan terugdenken bij het lezen van het boek.

H. te Brake
oktober 1995

Vooraf

De geschiedenis bestuderen kan op verschillende manieren. De resultanten van bijvoorbeeld archiefonderzoek, archeologisch onderzoek en stamboomonderzoek heeft U de afgelopen jaren kunnen lezen in 'de Lichte Voorde'. Toch zijn er meer vormen van historisch onderzoek. Een aantal ervan houdt zich bezig met de taal. Dagelijks worden er nog namen en uitdrukkingen gebruikt die hun ontstaan vinden in een ver verleden. Resultaten van onderzoek hiernaar geven ons soms een heel andere kijk op zaken.

De redactie is verheugd dat de heer Nic Adema, oud-Lieveldenaar, een aantal namen uit onze omgeving onder de loep heeft genomen om hun herkomst en betekenis te achterhalen.

In deze periodiek een inleiding gevolgd door een verhandeling over veldnaam 'Rosvoort'.

de redactie

Over de Rosvoort te Lichtenvoorde

Namen roepen uit een veelvoud van begrippen één begrip op. Dat begrip wordt als het ware geïsoleerd, maar het benaamde kan niet los van die andere begrippen begrepen worden. Een naam kan ook onderscheid maken tussen één begrip (het benoemde) en één ander vergelijkbaar begrip. Tussen die twee namen bestaat dan een soort oppositie.

Voorbeelden van deze 'enkelvoudige' opposities vinden we vaak in straatnamen.

'Nieuwe Nieuwstraat' staat tegenover die éne (oude) Nieuwstraat. Een duidelijke oppositie zit ook in het paar: Korte Rapenburgse Straat en Rapenburgse Straat, Markt en Varkensmarkt. Het zelfde zien we in namen als Nunspeet en Elspeet, maar ook dichterbij huis in Zieuwent en (vroeger) Achterzieuwent. In Oost- en Westbroek (Utr.) is die oppositie wel heel erg duidelijk. Bij toponiemen (=plaatsnamen) komen die enkelvoudige opposities dus nogal eens voor en dat schept mogelijkheden voor onderzoek naar betekenis en oorsprong van plaatsnamen. Overigens is kennis van het plaatselijke dialect daarbij noodzakelijk.

Loo-namen

Behoeft aan oppositie kan een rol gespeeld hebben bij het ontstaan van bepaalde loo-namen, zoals Grolle, Levele, en dergelijke. Hoe dichterbij de loo-plaatsen bij elkaar lagen des te duidelijker moesten de namen de ene plek van de andere onderscheiden. Men moest immers precies weten over welk '-loo' werd gesproken. Met een naam als Groenlo komt men dan in de problemen. Die is namelijk een pleonasm¹, omdat een kenmerkende eigenschap (groen) van het hoofdwoord (loo) herhaald wordt. Dat lijkt in namen nutteloos, want in herhaling zit geen oppositie. De herhaalde eigenschap geldt immers ook voor de andere naam. In dit geval: elk loo is groen, zowel een 'Groenloo' als een 'Eefseloo' en een 'Leveloo'. Daarom heeft 'Groen-' in Groenlo misschien niets met de kleur te maken, tenzij dat woorddeel een ander mij onbekend aspect van die kleur benoemt. Dat de naam Grolle eind achttiende eeuw door de toch redelijk geleerde pastoor Aleman vernederlandst werd tot 'Grondeloo'², kan er op wijzen, dat er meer met de naam Groenlo aan de hand is. Als die echt iets te maken heeft met groen (Oudsaksisch: grôni), dan zou er een umlaut in moeten zitten: Greule, Grölle, Grönele of iets dergelijks.

Verband met andere namen

Bij het zoeken naar de oorsprong van toponiemen is het dus goed om ook andere namen in de directe omgeving te bekijken³. De historische ontwikkeling van de naam alleen maakt de oppositie bij het ontstaan van de naam niet zichtbaar. Om die te zien, moet men namen in de buurt er bij betrekken.

Het oudste stadium geeft uiteraard de duidelijkste oppositie en als we de namen door de tijd volgen, zien we vaak dat die namen zich los van elkaar gaan ontwikkelen en zelfs kunnen gaan opponeren met andere namen waardoor de oorspronkelijke oppositie niet meer duidelijk is⁴.

In het volgende heb ik bij het zoeken naar oorsprong en betekenis van de veldnaam **Rosvoort**⁵ bij Lichtenvoorde een toponiem uit de buurt betrokken. Het begon namelijk met de nieuwsgierigheid naar de oorsprong van die naam: Lichtenvoorde. En van het een kwam het ander.

De Rosvoort

Vlak bij het Hooiland te Lichtenvoorde ligt een weiland dat de naam **Rosvoort** draagt. De naam van deze natte weide, waar een beek langs stroomt, heb ik van horen zeggen⁶. Oude schriftelijke vermeldingen heb ik niet gevonden, maar die kunnen er wel zijn. Voor informatie hierover houd ik me uiteraard aanbevolen. In een of andere oudere publicatie -ik weet niet meer welke- over de voordenen van de Keistad las ik van de naam Rosvoort de volgende verklaring: doorwaadbare plaats voor paarden van de slotheer te Lichtenvoorde.

Als dat klopt, waarom moesten de paarden dan eigenlijk op die plek door de beek? Waarvoor diende dan die andere voorde, de Lichte Voorde? Dat moet toch een belangrijke doorgang geweest zijn, want het dorp dankt er zijn naam aan. En... waarom alleen de paarden van de heer van Lichtenvoorde? Was er al wel sprake van een heer van Lichtenvoorde ten tijde van het ontstaan van de naam? Zijn dit rare vragen, of is mijn logica anders dan die van de tijd waarin de namen ontstonden?

De Rosvoort in november 1995.

Rechts tussen de bomen is de toren van de Bonifatiuskerk te zien.

(foto A.M. Adema, Lievelede)

Twee voordenen niet ver van elkaar

Zoals gezegd, vlakbij ligt de andere voorde: de Lichte Voorde. Als er twee zo dicht bij elkaar liggen, dan is er een kans, dat de namen ook dienen om de ene duidelijk van de andere te onderscheiden. Er kan dus oppositie tussen de namen bestaan.

Hross, hors, hars en hers (Oudsaksisch⁷) en ros (Middelnederlands) zijn woorden voor strijdros of ridderpaard. Voor werkpaard had men een ander woord: sômarî (Oudsaksisch⁸) en sommer (Middelnederlands). Als Rosvoort inderdaad met ridderpaard te maken heeft, wat is dan de oppositie met die andere, de Lichte Voorde? Zou de Lichte Voorde dan voor gewone mensen, hoornvee en wagens bestemd zijn geweest? Waarom heet die dan niet 'Koevoorde', 'Wagenvoorde' of iets dergelijks?

Verklaringen van Lichtenvoorde

Kennelijk wordt zo'n oppositie tussen namen als iets normaal gevoeld. Je hoort bijvoorbeeld wel eens beweren, dat dat 'Lichten-' in de naam Lichtenvoorde 'kleine' betekent, het tegenovergestelde van 'Brede-' in Bredevoort. Voorde zit in veel plaatsnamen. Het is dus nuttig om dicht bij elkaar gelegen voorden van elkaar te kunnen onderscheiden.

Maar of de verklaring 'klein' in verband met Bredevoort dan klopt, is de vraag, want Bredevoort ligt er mijns inziens te ver voor uit de buurt.

Het woorddeel lichten- zou ook iets te maken kunnen hebben met het Oudsaksische werkwoord 'lithan' dat 'gaan' betekent. We vinden het nog terug in het werkwoord 'overlijden': overgaan (naar een ander leven). Dit past natuurlijk wel bij een voorde. Lichtenvoorde zou dan betekenen: begaanbare doorwaadbare plaats. Dit is weer een pleonasme, want het zegt twee maal hetzelfde, wat voor toponiemen nutteloos is⁹.

Maar ook de -ch- in Lichtenvoorde is niet te verklaren in verband met 'Lithan'. We komen dus toch uit bij de betekenis licht, helder of gemakkelijk. Ook het Plaatsnamenboek¹⁰ verklaart Lichten- zo: 'Men kon blijkbaar goed zien waar men liep bij het doorwaden van het water....'

Helder water?

In ons deel van de Graafschap was in de vroege middeleeuwen en daarvoor weinig watervervuiling. Waarom noemde men een voorde dan licht of helder? Had dat te maken met troebel water door snelle stroming of iets dergelijks. Was er dan ook een voorde die niet helder was?

Wat is niet helder, als het ging om doorwaadbare plaatsen? Mijns inziens heeft dat te maken met de begaanbaarheid: moeilijk of gemakkelijk. Een voorde was 'licht' (gemakkelijk!) als je kon zien waar je liep en je niet gehinderd werd door een al te ruige **begroeiing**. Die begroeiing beïnvloedt de helderheid, 'doorzichtigheid' van de voorde. Immers een voorde is ondiep en dat geeft riet en andere oeverplanten een kans. Overdadige begroeiing belemmert mens en dier. Kennelijk was dat niet het geval in en bij de Lichte voorde¹¹. De Rosvoort zal dus hinderlijke vegetatie gehad hebben.

De Rosvoort staat niet in het Plaatsnamenboek, maar er zijn wel andere plaatsen die beginnen met Ros-. Het gaat daarin om verwante talen (Saksisch en Frankisch). Dus we kunnen die wel gebruiken.

We vinden **Rosmalen**, **Roswinkel**, maar ook **Ruisseveen**¹². Daarin wordt Ros- (Ruis-) verklaard als 'riet' (Gotisch raus). Riet past bij een voorde. Rosvoort betekent dan: '**Voorde met riet**'. Deze verklaring opponeert duidelijk met de Lichte voorde: de Rosvoort is moeilijk begaanbaar door rietbegroeiing, de Lichte voorde is minder begroeid en werd dus meer gebruikt, omdat het daar gemakkelijker lopen was.

Het dialect

Voor de betekenis 'riet' vinden we ook in een Achterhoekse woordenlijst enige steun: J.H. Gallée¹³ vermeldt het woord 'roosdóm', roerdomp, een typische rietvogel. In de woordenboeken van het Lichtenvoords en het Grols heb ik echter geen verwant woord in de betekenis van riet gevonden.

Wel is er het woord 'rusken', in de betekenis van mattenbies (*Scirpus Lacustris*) en Pitrus (*Juncus Effusus*)¹⁴. Rusken is misschien verwant aan Ros- in Rosvoort. Ook bestaat het woord 'pikkeröske' in de betekenis van mattenbies die in de lage weilanden groeit¹⁵. De Rosvoort is zo'n laaggelegen weiland¹⁶. Bovendien hebben riet als dakbedekking en mattenbies een zekere economische waarde, maar of dat bij de naam Rosvoort meespeelt, is de vraag. Er bestaat in de buurt wel een veldnaam (nu straatnaam) 'Rosweide'. Dat was ongetwijfeld een vochtig weiland waarin veel riet of rus groeide.

Conclusie

De veldnaam Rosvoort heeft niets te maken heeft met paarden van een kasteelheer te Lichtenvoorde¹⁷, maar wel met riet, rus of andere begroeiing, die het gaan aldaar bemoeilijkt¹⁸.

De andere voorde, de Lichte, had die hinderlijke vegetatie kennelijk niet. Het dorp is naar die laatste (belangrijkere) voorde genoemd.

Nic Adema Mzn, Westbroek,
6 december 1994

NOTEN

- ¹ In een pleonasme wordt een eigenschap die het hoofdwoord van nature bezit, nog eens apart genoemd, bijvoorbeeld witte sneeuw, het rode bloed, het groene bos.
- ² R.A. Utrecht, inv. 17, no 294.
- ³ Zo'n oppositie bestaat m.i. ook tussen Zwol-**le** en Zwill-**brock**, maar dan juist in het wordeinde.
- ⁴ Een mooi voorbeeld hiervan vinden we in de namen Lévele en Grolle. Dat wordt Lielvelde en Grolle. -Velde heeft niets meer te maken met -le. De oppositie zat in Léve- en Grol-. Lielvelde lijkt nu te opponderen met Varsseveld en Lintvelde, waar het oorspronkelijk niets mee te maken had.
- ⁵ Deze veldnaam zat voor kort nog in de naam van de 'Rosvoortschool'.
- ⁶ Gehoord van de heren G. Stevens en M. Adema, werknemers van de Coöperatieve werktuigen vereniging te Lielvelde, die q.q. vele veldnamen kennen.
- ⁷ F. Holthausen, Altsächsisches Wörterbuch, Böhlau Verlag, Münster/Köln, 1954, pag. 37.
- ⁸ ibidem, pag. 69.
- ⁹ Het is ook mogelijk, dat het oudsaksische Lîthan 'te voet gaan' betekent. Dit in tegenstelling tot Rîdan, wat 'rijden' betekent en dat is 'gaan te paard'.
- ¹⁰ G. van Berkel & K. Samplonius, Het Plaatsnamenboek, Houten, 1989, pag. 110.
- ¹¹ Dit kan te maken hebben met de stroming ter plekke, of met de vruchtbaarheid van het stuk grond.
- ¹² G. van Berkel & K. Samplonius, Het Plaatsnamenboek, Houten, 1989, pag. 156, 157.
- ¹³ A.G.H. Schaars & G.J. Agelink, Woordenverzameling van J.H. Gallée, Doetinchem, 1981, pag. 109.
- ¹⁴ H.J.A. Hulshof, 'n Kleddeken Achterhooks, Doetinchem, 1992, pag. 101.
- ¹⁵ ibidem, pag. 90.
- ¹⁶ Als er maar één voorde was, dan kan de Rosvoort een gedeelte van de Lichte voorde geweest zijn: een lastig begroeide opgang vlak bij de beek o.i.d.
- ¹⁷ G. van Berkel & K. Samplonius, Het Plaatsnamenboek, Houten, 1989, vergelijk pag. 156 (Rosmalen).
- ¹⁸ ibidem, pag. 107. Misschien heeft Ros- iets te maken met -reis (Langereis) wat 'snel stromen' betekent. Een voorde met een snelle stroming opponeert ook met een 'Lichte' voorde.

Bibliotheek Oudheidkundigevereniging Lichtenvoorde

001	De Katholieke Enclave Lichtenvoorde - Groenlo	Th.A.M. Thielen
002	Eefsele bij de tijd	H. Blanken
003	In de Stat van Grol (een portret 700 jaar Groenlo)	A. Buter
004	Xanten zvr Roemer zeit (Duits)	H. Hinz
005	Euregio (Ned.-Duits)	
006	Aalten in bezettingstijd	B. de Joode
007	Lievelde in woord en beeld	H. Blanken
008	Graafschap geschiedenis	
008	Lichtenvoorde 1000 jaar	
010	Folklore en Vroomheid in Berkelland	H. Odink
011	Bronkhorst - Korte historie van stad en heerlijkheid	
012	Uit den Achterhoek	H.W. Heuvel
013	Kroniek van Groenlo	W.P. Vemer
014	De geschiedenis van het St. Joseph Zusterhuis	P. Engel
015	Familie Wessels (genealogie)	J. Wessels
016	'n Kleddeken Achterhoeks (1992)	H.J.A. Hulshof
017	Tussen hooioogst en roggebouw (1992)	G. Hogenelst
018	Het Gasthuis te Groenlo	V. Smit
019	Oude ambachten en bedrijven achter Rijn en IJssel	
020	Von den bosen Weibern die man nennet die Hexen	M. Staatkamp
021	De grens in de Achterhoek (1991)	H. Achterhof
022	Zicht op 40 jaar L.T.S.	
023	Lichtenvoorde	
024	Vriendenboek (1971)	A.J. Bernet Kempers
025	De Achterhoek in grootvaderstijd	G.J.H. Krosenbrink
026	Geschiedenis van de spoorwegen	A. Ligtenburg
027	Jaarverslag Coop. Stoomzuivelfabriek	
028	Melkvervoer Coop Stoomzuivelfabriek	
029	Wat zijn Scholtengoederen	Dr. Mr. P.G. Aalbers
030	Stad en ambt Doesborgh	
031	Lievelde - Vragender Landbouwstudie	
032	De oude Calixtus te Groenlo 2x	V. Smit
033	De Geldersche Tramwegen 1923-1977	P. van Rosse
034	Inventaris der Hervormde Gemeente Groenlo	A.E.M. Kuiper-Timmerman
035	De Gelderse ontwikkelings mogelijkheden gezien in verband met de geografische situatie	
036	Kerstening en Kerkorganisatie in het Gelderse deel van het bisdom Munster	Th.A.M. Thielen
037	Ursula Philipota van Raesfelt, vrouwe van Harreveld vrouwe van Middachten, Amerongen en Ginckel, 1e gravinne van Athlone 1643-1721	Th.A.M. Thielen
038	'n Spierken zuver Grols	H.B.M. Temminghoff
039	De Oud-Katholieke Kerk van Nederland	J.H. Berends
040	Kerkhistorie in het hart van de Achterhoek	A.J. Vos
041	St. Helena's ommegang	H. de Beukelaar
042	Holland op zijn smalst	V. de Stuers
043	Harreveld doorgrond	G. Nijs - H. Manschot - Tijdink

044	'n Schakel in de Keten Levensverhaal van Antoon Tijdink	H. de Beukelaar
045	Achterhoekse Schetsen 1	H. van Velzen
046	Achterhoekse Schetsen 2	H. van Velzen
047	Un mensch vindt zien weg	H. van Velzen
048	Aornt Peppelenkamp	H. van Velzen
049	In en om het kleine dorp	K. Zwart
050	Uit de Graafschap	D.M. Maaldrink
051	Des Landmeters trots oude kaarten van het gebied achter Rijn en IJssel	J.W. van Petersen
052	Jubileum uitgave filatelistenvereniging "De Klomp"	
053	Groll in de zeventiende en achttiende eeuw	N.J. Tops
054	Oud Rekken in Beeld	
055	Geschiedenis van de Oost-Achterhoekse Ziekenhuizen	
056	Groenlo in de verte	V. Smit
057	't Viefde knoppen van baoven.	
058	Jaarboeken oudheidkundige vereniging "De Graafschap" Archief index 1925-1970 Archief index 1969-1979 Jaarboek Achterhoek en Liemers Index 1971-1995	
059	Gelders oudheidkundig contactbericht 1983 en 1987-1991	
060	Gelders erfgoed (tweemaandelijks Gelders cultuur historisch tijdschrift) 1992-1995	
061	Freriks nieuws 1987 en 1989-1995	
062	Kroniek van Eibergen, Beltrum, Rekken en Zwolle 1989 en 1992-1995	
063	Contactorgaan ADW oudheidkundige werkgemeenschap 1978 en 1980 en 1983-1995	
064	Kronijk van Deutekom en Salehem als oock Gander 1989-1995	
065	Den Schaorpaol - periodiek van de stichting "Staring Instituut" 1982 en 1988-1995	
066	Orgaan van de historische kring Neede 1991-1994	
067	Alle daagse dingen 1993-1995	
068	Het Hoenderboom - uitgave: oudheidkundige vereniging "Zuwent" 1986-1994	
069	Kleine Reeks - Verhalen over de geschiedenis van Stad en Heerlijkheid Borculo. 1993	
070	Markeboek van de buurschap Dijke. Uitgegeven door de Stichting Stad en Heerlijkheid Borculo	
071	Onder d'n Kroezeboom Historische vereniging Old Reurle	
072	't Meisterbenksken Berichten oudheidkundige vereniging "De Graafschap" Januari 1195/41	
073	Groenlo in de oorlogsjaren. Uitgave Oudheidkundige Vereniging Groenlo	

Aanwinsten bibliotheek

In het jaar 1995 mochten we de volgende aanwinsten aantekenen.

Boeken

- Kleine Reeks no. 2. Verhalen over de geschiedenis van Stad en Heerlijkheid Borculo. Uitgave van de Stichting Stad en Heerlijkheid Borculo.
- Eefsele bij de Tijd. Enige buurtschap van Groenlo met meer dan alleen kermis. Door Harrie Blanken. Ontvangen van Oudheidkundige Vereniging Groenlo.
- Systematische Index op Archief/Jaarboek Achterhoek en Liemers 1971 t/m 1995. Door Hermine Manschot-Tijdink. Ontvangen van Oudheidkundige Vereniging De Graafschap.
- Kom vanavond met verhalen. Eibergen in oorlogstijd, deel 3. Door E.H. Wesselink. Ontvangen van Historische Kring Eibergen.
- Dinxperlo in Oorlogstijd. Door A.J. Lammers. Ontvangen van Historische Vereniging A.D.W.
- Honderd jaar Ziekenzorg in Groenlo. Door Harrie Blanken. Ontvangen van Oudheidkundige Vereniging Groenlo.
- Een Schakel in de Keten. Het levensverhaal van Antoon Tijdink van de ATAG. Geschonken door mevr. Manschot-Tijdink.
- 200 jaar St. Jacobus Parochie Winterswijk. Uitgave van de St. Jacobus Parochie en Vereniging het Museum te Winterswijk.
- Van Hexen un Düvelslüden. Over heksen, toverij en bijgeloof in de Nederlands-Duitse grensstreek. Door Marielies Saatkamp en Dick Schlüter.
- Jaarboek Achterhoek en Liemers 1996, nummer 19. Uitgave mr. H.J. Steenbergstichting, van de Oudheidkundige Vereniging de Graafschap.

Periodieken

- De Schaorpaol, no. 95/1, 95/2, 95/3 en 95/4. Periodiek van het Staring Instituut.
- Het Hoenderboom, no. 27 van 1994 en de nrs. 28 en 29 van '95. Periodiek van de Oudheidkundige Vereniging Zuwent.
- Freriksnieuws, no. 72, 73 en 74 van 1995. Periodiek van de vereniging 'Het Museum' te Winterswijk.
- Old-Nee, no. 42 van sept. 1995. Orgaan van Historische Kring Neede.
- Old Ni-js, no. 25 1995. Kroniek van Eibergen, Beltrum, Rekken en Zwolle.
- Kronijck van Deutekom, Salehem en oock van Gander, no. 74 van 1994 en no. 75, 76 en 77 van 1995. Ontvangen van Oudheidkundige Vereniging Zelhém.
- A.D.W. dec. 1994 en aug. 1995. Van Historische Werkgemeenschap Aalten, Dinxperlo Wisch.
- Gelders Erfgoed, no. 94/6, 95/1, 95/2, 95/3 en 95/4. Van G.O.C.
- Alledaagse Dingen, no. 94/5, 94/6, 95/1, 95/2 en 95/3. Orgaan van Nederlands Centrum voor Volkscultuur.
- Onder de Kroezeboom, no. 12/1, 12/2 en 12/3. Orgaan van de Historische Vereniging Old Reurle.

Al deze boeken en periodieken (en vele andere) zijn in te zien en te leen bij onze bibliotheek.
Voor informatie contact opnemen met de bibliothecaris,

de heer J.C. Wansing, Wilgenstraat 6,
7131 ZP Lichtenvoorde,
telefoon 0544-374299.

G.J.A. Eppingbroek

Aanwinsten foto-archief

- Ontvangen van de heer J. Engelbarts te Lichtenvoorde: 3 grote foto's over de heer W.A. Hegeman (korven vlechten).
- Ontvangen van de heer Tony Holkenborg te Lichtenvoorde: 1 dia met onderwerp schoolreisje MULO 1967.
- Ontvangen van mevr. Buijnink te Lichtenvoorde: een foto betrekking hebbende op activiteiten van de vereniging in 1984.
- Ontvangen van de hr. J. Kruip/V. Wekking: 4 foto's betrekking hebbende op oorlog en bevrijding.
- Door diverse mensen beschikbaar gesteld foto's betrekking hebbende op oorlog en bevrijding. Hiervan repro's gemaakt voor dialezing, periodiek en expositie (o.a. foto's uit collecties van fam. Kruip, Hulshof, ter Haar, Adema, Knufing, Buijning, Eppingbroek en Roemaat, ook uit het AVOG-museum). Hieruit een 30-tal dia's in het archief en een aantal foto's.
- Ontvangen van de fam. Eppingbroek te Winterswijk: 10 foto-repro's van oud Lichtenvoorde. 10 dia-repro's van oud Lichtenvoorde. 9 kleurenfoto's dorpsgezichten Lichtenvoorde 1991-1995. 5 kleurenfoto's uitreiking eerste exemplaar van het Breuckenprotocol.
- Door de fam. Gunnewiek te Vragender in gelegenheid gesteld om van een aantal foto's/dia's te maken. 5 dia's van oude Weijenborgermolen voor 1958.
- Door fam. Buijnink, Kruip en Eppingbroek foto's van onderwerpen op Lichtenvoorde betrekking hebbend beschikbaar gesteld om dia-repro's van te maken. Hiervan een 50-tal dia's voor de vereniging gemaakt. Ook een 30-tal foto's.
- Door de vereniging verder verkregen: Een serie van 39 dia's betrekking hebbende op de historie van en opgravingen in Harreveld. Een reportage van 30 foto's gemaakt van de Herdenking 50 jaar Bevrijding bij en in het Gemeentehuis op 5 mei 1995.

Alle gevers langs deze weg hartelijk dank.

G.J.A. Eppingbroek

Personalia

In de periodiek no. 30 van januari 1995 stond een saldo van 139 leden vermeld. Uitgaande van deze stand zijn er in het jaar 1995 de volgende mutaties geweest. (Opname per 30 november 1995)

Nieuwe leden

mevr. M. v. d. Berg-Conzalez	Van Ruijsdaelhof 40	Lichtenvoorde
mevr. S.D. Rösner	Goudsbloemstraat 17	Zelhem
hr. J.G.M. Hulshof	Varkensmarkt 10-20	Lichtenvoorde
hr. A.B.A. Roemaat	Pastoor Sandersstraat 10	Lichtenvoorde
hr. F.H. te Kamp	Nic. Beetsstraat 33	Lichtenvoorde
hr. J. Scholte	Chopinstraat 16	Lichtenvoorde
hr. C.W. Waamelink	Varsseveldseweg 40	Lichtenvoorde
mevr. N.H. ter Horst-v.Eck	Hollandse Schans 16	Lievelde
hr. H.L. Doppen	Gooimeer 12	Rotterdam
hr. B.J.W. Eskes	Groeneweg 21	Groenlo
hr. B.H.M. Schilderink	Weijenborgerdijk 59	Vragender
hr. B.Th. Brus	Elzenkamp 6	Beek
hr. F.H.M. van Wijngaarden	Lievelderveg 25	Lichtenvoorde
mevr. W.B.M. Molleman-Brus	Rossinistraat 7	Lichtenvoorde

Allen nogmaals van harte welkom gewenst in onze vereniging.

Overleden

Mevr. M. Marijnusse-Hendriks	St. Antoniushove	Lichtenvoorde
------------------------------	------------------	---------------

Bedankt

hr. W.B.G. Tijdink	Nieuwe Maat 15	Lichtenvoorde
hr. F.A. Gijzel	Ravenhorsterweg 64	Winterswijk

Adreswijziging

Naam	Nieuw adres	
hr. K.E. Tent	Patrijsstraat 15	Lichtenvoorde
hr. B.H.W. van Lochem	Patronaatstraat 32	Lichtenvoorde
hr. Th.A.C. Hulshof	Strausstraat 5	Lichtenvoorde
hr. V. Wekking	Strausstraat 10	Lichtenvoorde

Door de verwerking van deze mutaties is de stand in het ledental gekomen op 150 (per 1 december 1995).

Van de 150 leden komen er 36 van buiten de gemeente Lichtenvoorde.

Hierbij verzoek ik alle leden dringend bij eventuele adreswijzigingen of andere mutaties, zoals opzegging lidmaatschap of aanmelding van een nieuw lid, dit tijdig schriftelijk door te geven aan

de secretaris:

A.W. Driessen
Schatbergstraat 60
7131 AS Lichtenvoorde
tel. 0544-372823

G.J.A. Eppingroek

Adressen bestuur Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde:

A.J. Vos <i>voorzitter</i>	Patronaatsstraat 43	7131 CE Lichtenvoorde	tel. 0544-375326
A.W. Driessen <i>secretaris</i>	Schatbergstraat 60	7131 AS Lichtenvoorde	tel. 0544-372823
G.J.A. Eppingbroek <i>penningmeester</i>	Koekoekstraat 16	7102 AZ Winterswijk	tel. 0543-515408
H.J.A. te Brake <i>wergroep excursies</i>	Verdistraat 9	7131 AS Lichtenvoorde	tel. 0544-372117
H.J. Krabbenborg <i>wergroep streektaal</i>	Boschlaan 3	7131 RA Lichtenvoorde	tel. 0544-371936
B.H.W. van Lochem <i>wergroep genealogie</i>	Patronaatsstraat 32	7131 CH Lichtenvoorde	tel. 0544-378393
G.A.Th.M. Nijs <i>wergroep archeologie</i>	Past. Sandersstr. 13	7131 BT Lichtenvoorde	tel. 0544-376947
J.C. Wansing <i>bibliothecaris/verkopen</i>	Wilgenstraat 6	7131 ZP Lichtenvoorde	tel. 0544-374299

Redactieadres:

R. Wissink	Bilderdijkstraat 11	7131 NH Lichtenvoorde	tel. 0544-371179
------------	---------------------	-----------------------	------------------

Digitale bewerking
Henk Hanselman
2013